

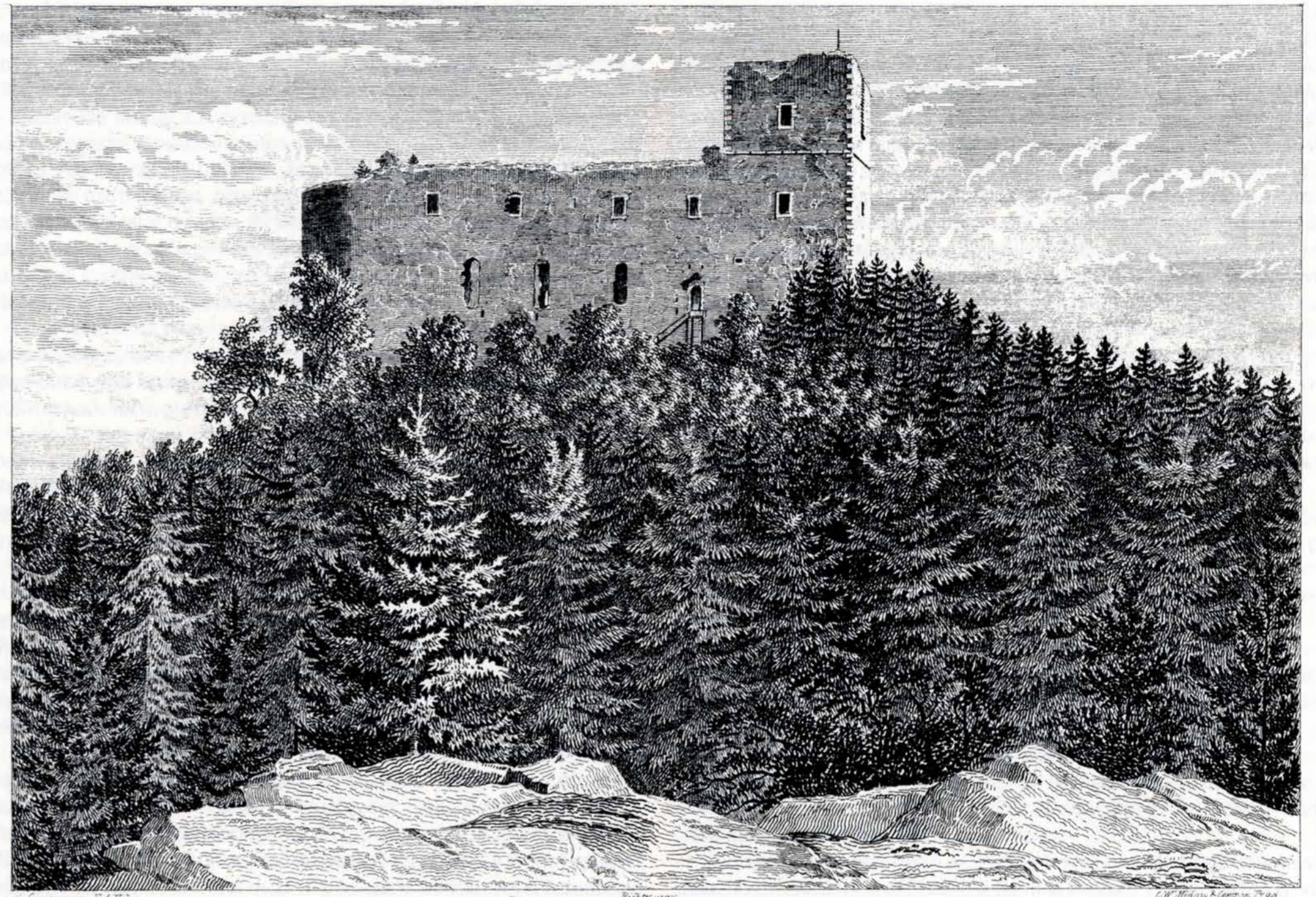

VALDŠTEJNOVÉ A POČÁTKY ARCHEOLOGIE NA ŠTÁHLAVSKÉM PANSTVÍ

Veronika Pilná • Filip Kasl • Veronika Jíchová

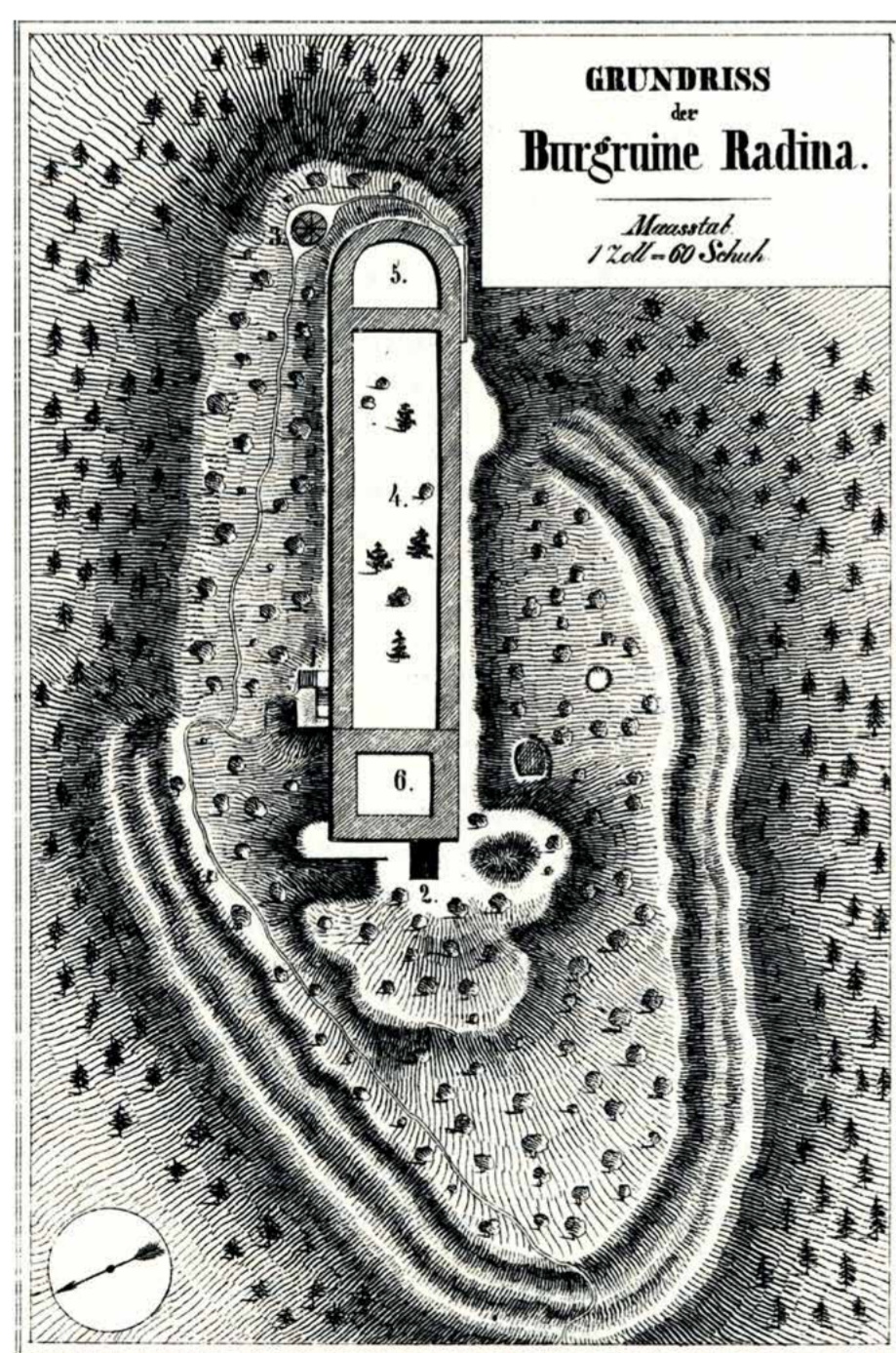
Počátky archeologického zkoumání jsou v Čechách a na Moravě spojeny s řadou zajímavých lokalit a významných jmen. Nedaleko Plzně ve štáhlavském polesí jsou zachovány řady pozůstatků pravěkého a středověkého osídlení, které neunikly v 19. století pozornosti prvních romantických a posléze skutečně vědecky orientovaných badatelů. Štáhlavy a jejich okolí tak byly jednou z lokalit, kde se začal psát příběh archeologie ve střední Evropě. Ač je tato oblast spjatá především se jménem Františka Xavera France (1838–1910), výraznou roli zde sehráli také dva členové rodu Valdštejnů – první z valdštejnských držitelů štáhlavského panství

Kristián Vincent z Valdštejna-Vartenberka (1793–1858) a dále jeho vnuk Arnošt Karel z Valdštejna-Vartenberka (1849–1913). Oba se různými způsoby zajímali o historii a u obou se projevila záliba ve sběratelství tzv. „starožitností“. Pod pojmem „starožitností“ tehdy byly chápány nejen předměty vzácné nebo uschované na památku, ale také první archeologické nálezy. První archeologické nálezy se v té době objevovaly spíše náhodně např. během polních prací, ale postupem doby čím dál častěji záměrným vyhledáváním. Tato výstava je věnována jak zmíněným osobám, tak vybraným archeologickým lokalitám, které první průzkumy podnítily.

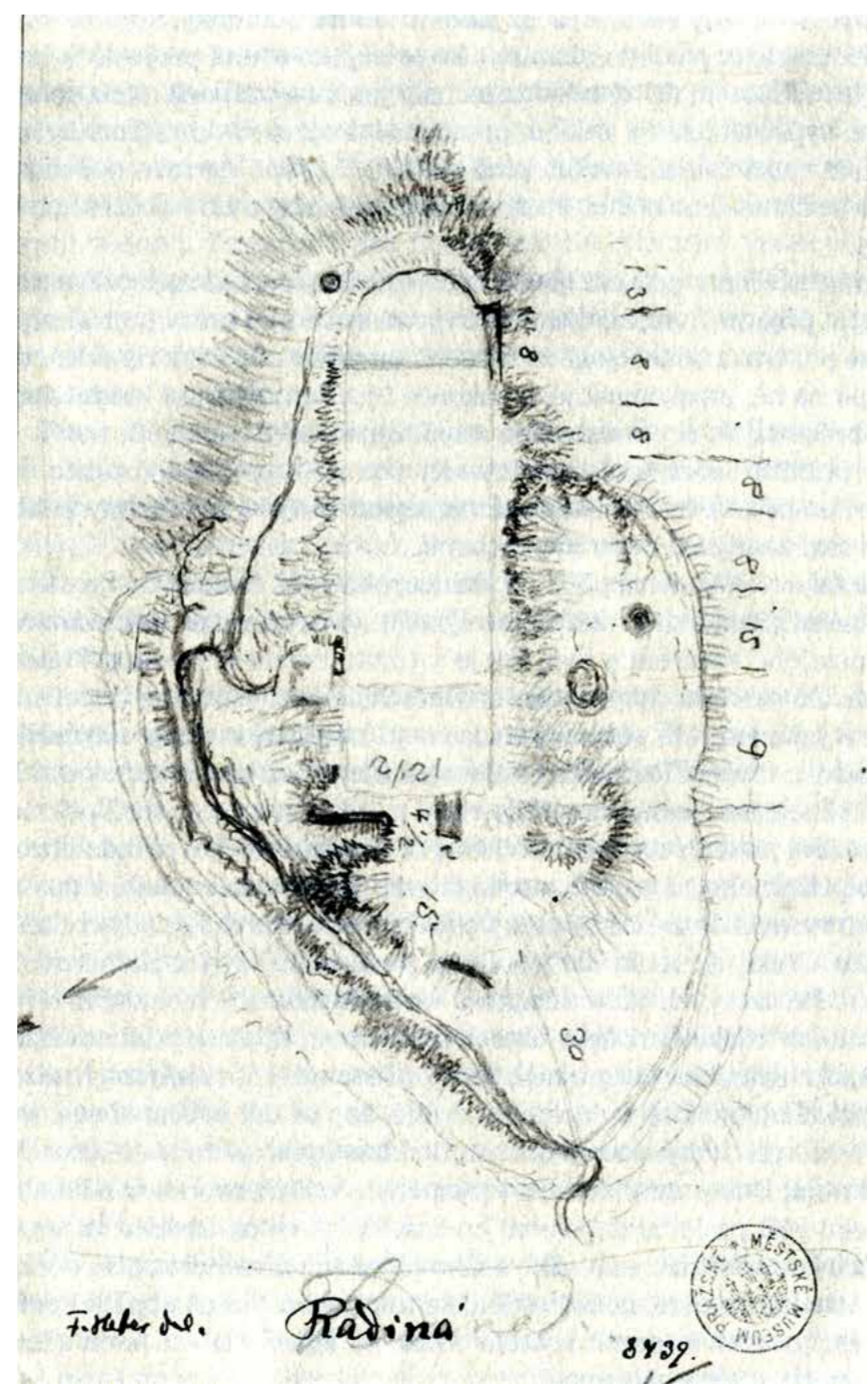

Radyně

Pohled na hrad Radyně z knihy Alexandra Hebera: *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser*, 1844.

Plánek hradu Radyně z knihy Alexandra Hebera: *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser*, 1844.

Skica plánu hradu Radyně od Alexandra Hebera, před 1844.

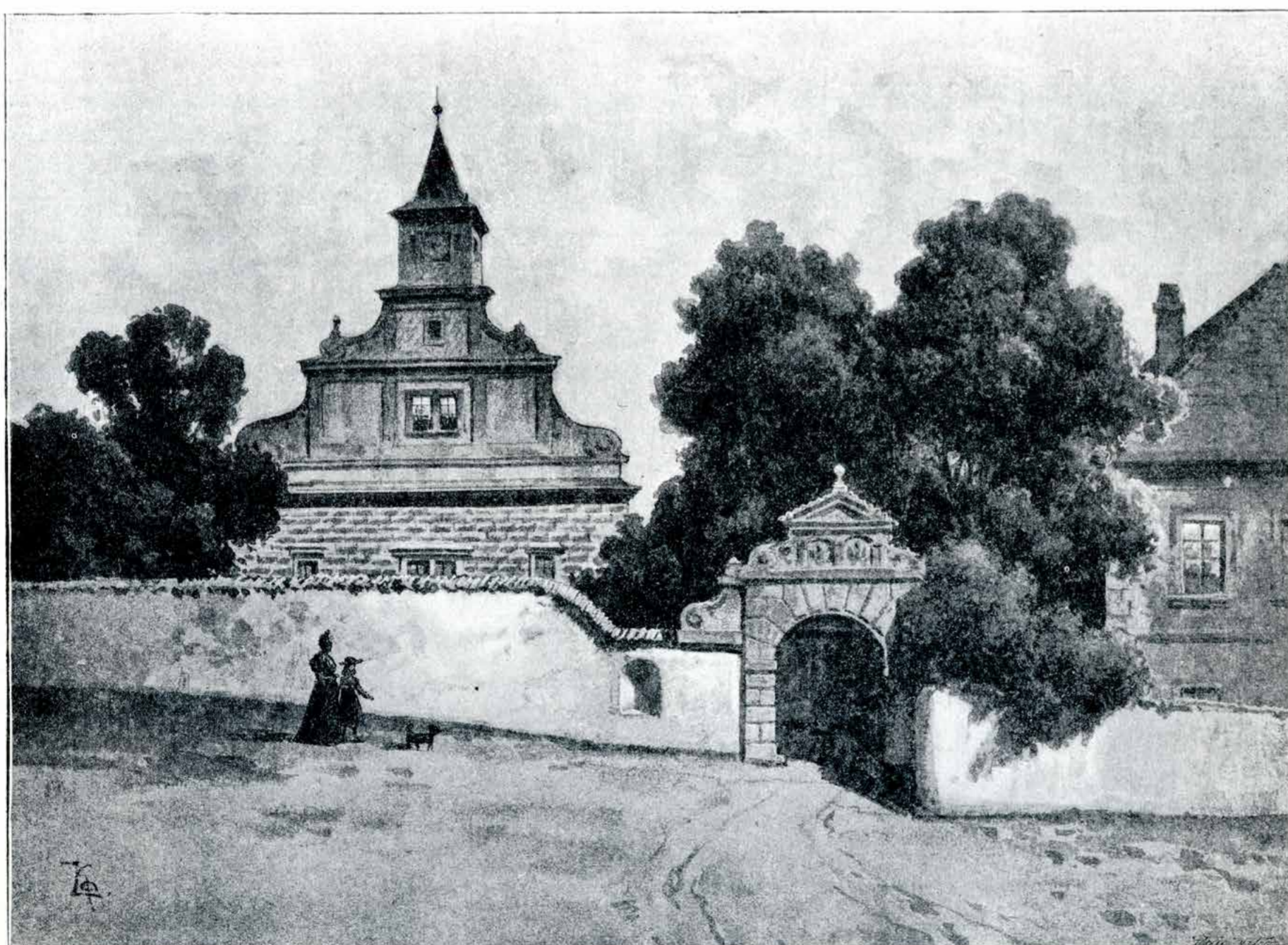
Štáhlavy, zámek Kozel. Pohled od severovýchodu. Foto NPÚ, R. Kodera, 2009

ŠTÁHLAVSKO

HISTORICKÝ EXKURZ

Obec Štáhlavy se rozkládá nedaleko od Plzně v údolí řeky Úslavy. První písemné zmínky o osadě jsou doloženy ze 13. století. Původně královské „zboží“ se v průběhu 13. století stalo církevním majetkem a následně v roce 1295 připadlo nově založenému městu Plzni. Během 14. století se však dostaly do držení několika vládcových rodů a posléze v 15. století za držení Doupovců z Doupova se staly centrem obklopeným několika dalšími vesnicemi – Štáhlavicemi, Nezbedicemi, Sedlcem, Lhůtou, Nezvěsticemi, Rakovou a Nevídem. Nedaleký hrad Lopata byl již v té době pustý stejně jako ves Neslívky. V 16. století zakoupil panství rod Kokořovců z Kokořova, kteří je drželi až do počátku 18. století. Kokořovci na panství rozvíjeli pro svou dobu typické vrchnostenské podnikání a zřizovali za tímto účelem panské dvory. Zpustlé vesnice začali zalesňovat, čímž vytvořili rozsáhlý prostor místního polesí. V 18. století se rod Kokořovců dostal do finančních potíží. Koupil od nich získali štáhlavské panství Černínové z Chudenic. Černínové zakoupili statek Veselá a Chocenice, dále znovu připojili obce Netunice a Nebílovy. Již v době, kdy se oblast dostala pod čer-

nínskou správu, byla v Sedlci vysoká pec a dva hamry. Černínové v rozvoji hutnictví pokračovali. Méně známý je fakt, že hutnické provozy si nepřímou vyžádaly navýšení robotních povinností, což vyvolalo v oblasti Plzně odpor a letitý soudní spor přirovnávaný k povstání Chodů. Jan Vojtěch Černín z Chudenic nechal postavit v polesí lovecký zámek Kozel, původně však označovaný jako „Jagdschlöss“ nebo „Waldschloss“. Po smrti posledního z černínských majitelů zdědili panství jejich příbuzní Valdštejnové. Také Valdštejnové se věnovali „průmyslovému“ podnikání v Sedlci, např. dobový tisk sledoval bedlivě kurz akcií Valdštejnských železáren. Podnikání se rozvíjelo natolik, že byla zřízena pobočka sedleckých železáren v Plzni, později známá jako Škodovy závody. Železářství však na Štáhlavsku zůstalo v rukou Valdštejnů až do roku 1920, kdy závod v Sedlci odkoupila plzeňská banka. Oblast tak nebyla čistě zemědělskou krajinou jako jiné. Po pozemkové reformě si rodina ponechala velkostatek Štáhlavy s přibližně 100 hektary orné půdy a zámek Kozel, které vlastnili až do zestátnění v roce 1948.

Zámek ve Štáhlavi.

Pohled na zámek ve Štáhlavech z knihy Augusta Sedláčka: Hrad, zámky a tvrze království Českého, 1905.

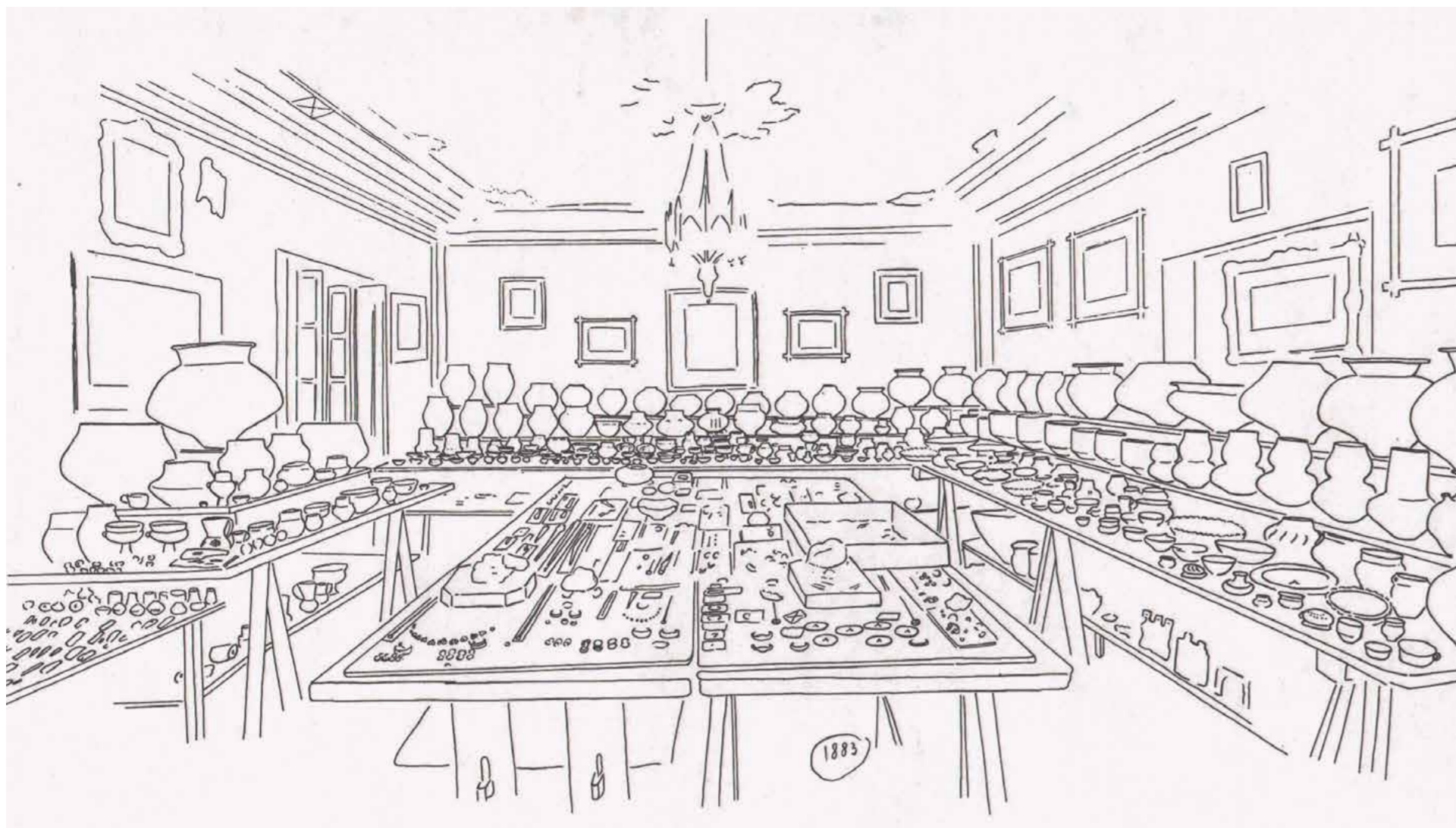

Mapa Plzeňského kraje z knihy Alexandra Hebera: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser, 1844.

ŠTÁHLAVSKO A JEHO PAMÁTKY V 19. STOLETÍ

Na konci 18. století za posledního černínského majitele byly Štáhlavy centrem správy v rozsáhlém panství zahrnujícím řadu okolních obcí. V samotných Štáhlavech stála původně tvrz z 15. století, kterou za Kokořovců nahradila nová tvrz na návsi, přestavěná následně na renesanční zámek. V okolí Štáhlav se nacházelo několik významných historických míst, která byla již v průběhu 19. století považována za zajímavé lokality, ale na mapách z předchozího století nefigurojí. Nejstarší známé dochované mapy velkostatku Štáhlavy a sousedního nebílovského panství zadal Heřman Jakub hrabě Černín z Chudenic (1706–1784) vytvořit zeměměřiči Janu Antonínu Knittlovi, který je vypracoval mezi lety 1764–1776, a to nezávisle na prvním vojenském mapování. Knittl zaznamenal některé stavby přesně, jiné velmi schematicky, ale zříceninu hradu Lopata a zaniklé středověké lokality zcela vynechal. Po více jak půl století v roce 1838 popisuje Johann Gottfried Sommer např. hrad Radyni s „krásným výhledem do velké části plzeňského, klatovského a prácheňského kraje (...)“. Dále Martin Kolář zmiňuje v roce 1869 v Památkách

archeologických a místopisných řadu historických lokalit z dodnes známé či méně známé oblasti štáhlavského panství – Starý Plzenec s rotundou, vrch Hůrka s pozůstatky „župního hradu“, tvrz Pokojnice nedaleko Žákavy, tvrz v Nezvěsticích, hrad Radyni, ves a tvrz „Javor“ nedaleko hradu Lopata apod. Tato místa byla známými a oblíbenými cíli pro výlety různých spolků i jednotlivců, jak se zmiňuje dobový tisk. Novináři si všimli také místních zajímavostí včetně zámku Kozel, jeho zahrady a také zámeckého muzea. Článek z roku 1898 obsahuje mimo jiné nadšené líčení místních podmínek vybízejících k návštěvě: „Pokud pojedeme státní železnicí z Plzně směrem do Vídně, po krátké jízdě dojedeme do stanice 'Štáhlavy', výchozího bodu naší prohlídky. Štáhlavy jsou docela lákavým místem s krásným kostelem, zámkem, pivovarem a také nemá nedostatek hostinců. Poté, co jsme se skromně občerstvili, míjíme vesnici, na jejímž konci je kamenný most, a pak se dostaneme na opačný břeh poměrně široké řeky Úslavy, kolem které se na chvíli táhne silnice, kolem nás strmá cesta k idyllickému loveckému zámečku Kozel. Před námi se odehrává okouzlující obraz venkovské nádhery.“

Nákres výstavního sálu, tzv. Kozelského muzea, od Františka Xavera France z roku 1883.

SBÍRKA NA ZÁMKU KOZEL

Během 19. století se na zámku Kozel postupně soustředily první archeologické nálezy z okolí. Pravděpodobně někdy v průběhu 20. let 19. století se Kristián Vincent z Valdštejna začal zajímat o zříceninu hradu Lopata. V Sommerově Topografii v roce 1837 vyšla tato zmínka k okolí zámku Kozel: „Zhruba půl míle uprostřed lesů se nalézá zřícenina hradu, obvykle označovaná jako starý hrad, která v tradici patřila rytíři Lopatovi. Zde se našly železné šipky, ostruhy, součásti kroužkové košile et.“ První archeologické nálezy se tak na Kozlu začaly objevovat nejspíše někdy mezi lety 1816 a 1835. Další výraznější rozvoj pokračoval s Arnoštem Karlem z Valdštejna a F. X. Francem. Jedním z důvodů, proč Arnošt Karel pověřil France výzkumem v okolí, mohlo být právě rozhojnění sbírky, která v té době již na zámku existovala. Sbírkou byla vyhlášeným „turistickým lákadlem“. V prosinci 1888 se nálezům věnoval *Wiener Zeitung* a lednu roku 1895 vyšla v časopise *Welt Blatt* obsáhlá zpráva o muzeu na zámku Kozel pod názvem „Prähistorisches Museum des Grafen Waldstein“. Oba články zmiňovaly přehled výzkumných lokalit a výčet nejzajímavějších předmětů. Noviny obdivovaly rozsáhlost výzkumů, zápal Arnošta Karla z Valdštejna pro vědu a pečlivou práci Františka Xavera France. Také bylo zmiňováno, jak vynikajícím byl Franc autodidaktem. Uvedený článek z roku 1895 hned v úvodu upozorňuje, jak je kozelská sbírka unikátní už svým umístěním, neboť „většina našich muzeí se nachází ve velkých městech“.

Nejucelenější přehled o rozsahu sbírky na zámku Kozel si paradoxně můžeme udělat až z doby, kdy byla předána její větší část Městskému historickému

muzeu v Plzni. Ač F. X. Franc po svém odchodu z valdštejnských služeb přijal nabízené místo v muzeu a muzejní sbírka se začala té kozelské svým rozsahem a významem vyrovnávat, muzeum se o kozelskou sbírku vytrvale zajímalo. Po Francově přesídlení do Plzně byla sbírka sice udržovaná, ale nepřístupná veřejnosti. V roce 1920 se rozhodl tehdejší majitel kozelského panství Adolf Valdštejn sbírku muzeu darovat. V té době byla již téměř dva roky na zámku Kozel sbírka zapečetěná v důsledku dění kolem vzniku samostatného československého státu. Když v roce 1920 Městské historické muzeum sbírku ze zámku Kozel přebíralo, obsahovala řadu předmětů z pravěku i středověku. Pravěké nálezy byly vyčísleny na 10 367 kusů. Tehdejší ředitel muzea Fridolín Macháček uvedl, že pravěká část obsahovala 582 zrekonstruovaných nádob, 7 506 střeptů a zlomků nádob, 11 zlatých předmětů, 589 bronzových, 603 kamených, 74 železných, 205 hliněných, 113 kostěných, dva jantarové, dva skleněné korále a další drobné artefakty. Středověkých památek bylo výrazně méně, celkem 4 420 kusů. Jednalo se o 21 celých nádob, 550 střeptů nádob, 2 341 střeptů dlaždic a kachlů, pět kompletních kachlů, 1 474 železných předmětů a několik kusů z jiných materiálů. Muzeum sbírku získalo bez Francovy dokumentace, o které se vědělo, že ji po dokončení včetně 80 kresebných tabulí předal svému bývalému zaměstnavateli. Rukopis byl v té době považován za ztracený. Zřejmě tu však byla povědomost, že na Kozlu v té době některé předměty zůstaly, neboť v roce 1959 se v *Památkách archeologických* objevuje zmínka,

Pohlednice ze zámku Kozel, kolem roku 1900.

že „některé význačné předměty si Waldstein ponechal“.

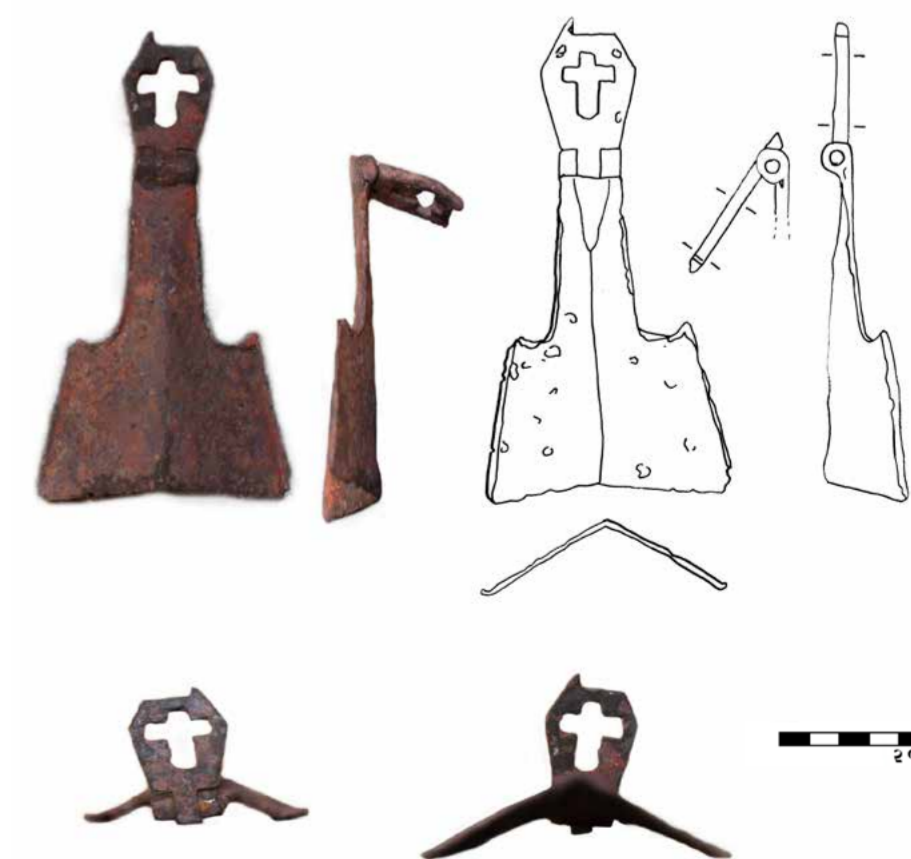
Většina nálezů ze starých výzkumů na Štáhlavsku je součástí historických sbírek dnešního Západočeského muzea v Plzni a řada z nich je prezentována v aktuálních expozicích. Jedná se především o středověké nálezy, které mohou pocházet z hradu Lopata. Vystaveny je např. fragment kroužkové košile, který je snad

totožný s tím, který zmiňoval již Johann Gottfried Sommer. Přímo na Kozlu je v současné době uchováváno jen několik pozůstatků původní sbírky, které se v roce 1920 nepřestěhovaly. Mimo souboru keramických střeptů či části středověkého kování je výrazným artefaktem nánosník přilbice (prvek kryjící obličej v boji), pocházející z 14. století.

Zahrada zámku Kozel, první polovina 20. století. Dobová fotografie ze zámku Kozel.

Portál na hradě Lopata obnovený Valdštejnem v 19. století. Dobová fotografie ze zámku Kozel.

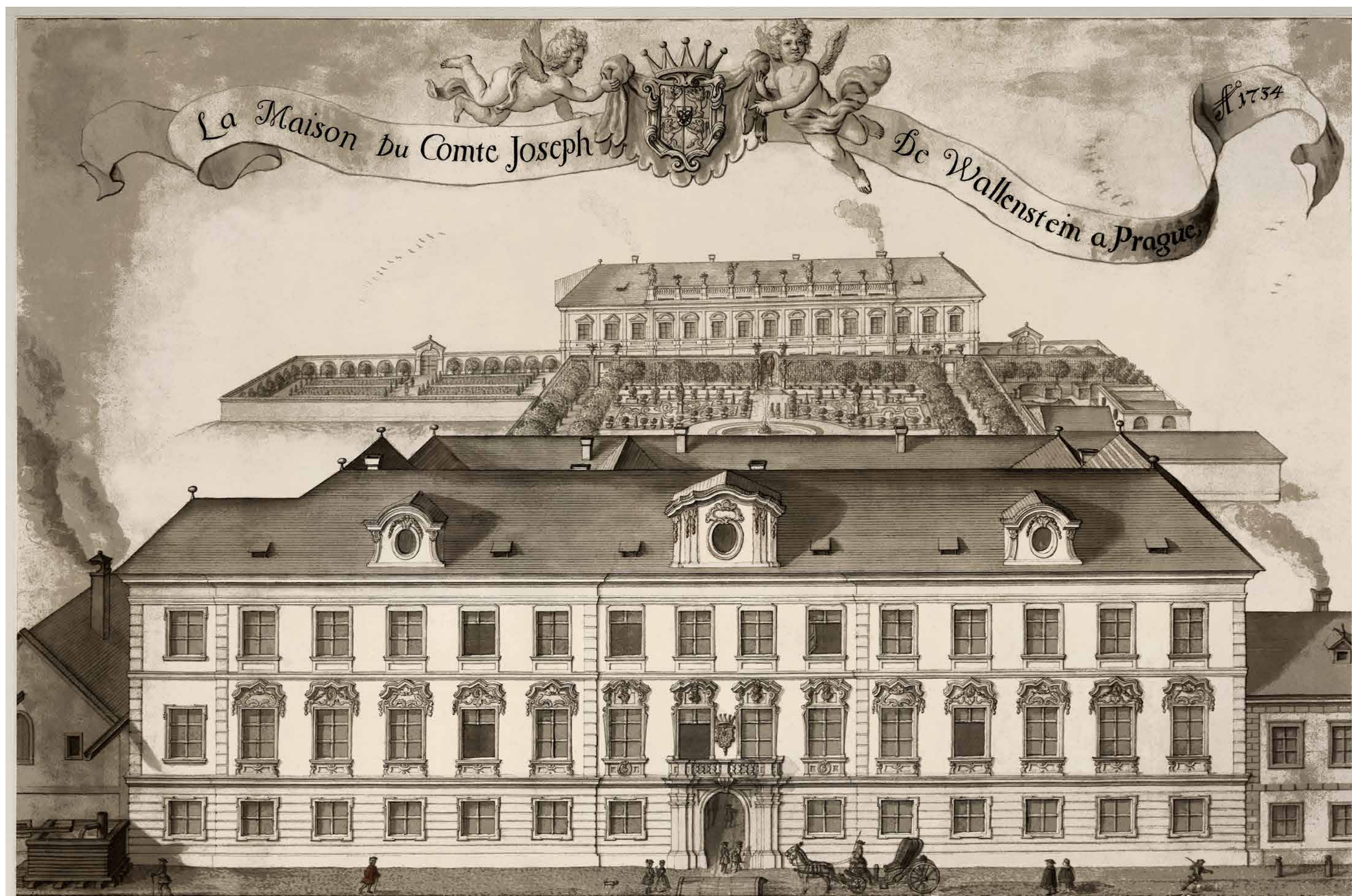
Středověký nánosník pravděpodobně z hradu Lopata, nákres Pavel Macků.

HISTORIE, STAROŽITNOSTI A SBĚRATELSTVÍ VALDŠTEJNŮ

Už v době osvícenství se v postavě litoměřického biskupa Emanuela Arnošta z Valdštejna (1716–1789) objevilo jméno Valdštejn mezi významnými historiky a sběrateli. Emanuel Arnošt sbíral především knihy a mince, sám pak měl připravit k tisku devítisvazkové dílo o historii rodu Valdštejnů. Valdštejnové byli známí svojí zálibou ve sběratelství tzv. „starožitností“, které se týkaly především jejich slavného předka Albrechta z Valdštejna (1583–1634). Pod označení „starožitnosti“ však byly zahrnuty jak záměrně uchované památky, tak rovněž předměty, které dnes označujeme jako archeologické nálezy. V 19. století budovali Valdštejnové sbírky na řadě sídel, jež rodina vlastnila. Již Josef Dobrovský se zajímal o sošku „staroslovanského bůžka“ z Hradce Králové, která byla umístěna ve sbírce na zámku Duchcov, vlastněném tou dobou duchcovskou větví rodu. Mimo Duchcov byly sbírky budovány také na zámku v Mnichově Hradišti a na zámku Kozel. Ve Valdštejnském paláci v Praze bylo zřízeno tzv. „Valdštejnské muzeum“. V tomto ohledu byl velmi činný zmíněný Arnošt Karel z Valdštejna. Povědomost o sbírkách se k veřejnosti dostávala díky článkům, které se objevovaly v dobovém tisku. O Duchcově tak bylo známo, že zde byla k vidění řada obrazů od významných umělců, předměty z Herculanea a Pompejí nebo sbírka zbraní.

Když bylo v roce 1818 zakládáno České

muzeum, mezi donátory se objevil také zástupce rodu Valdštejnů. Hrabě František Adam z Valdštejna věnoval 1 500 zlatých a současně se přihlásil jako roční příspěvatel. Tento Valdštejn je také zmíněn jako jeden ze zakladatelů prvního muzejního fondu i v souvislosti s darem značně rozsáhlého herbáře, který v té době zabíral značnou část botanického oddělení. Oněco později je Kristián Vincent z Valdštejna zmíněn mezi příspěvateli Palackého, kteří mu svojí finanční podporou umožnili zaměstnat dva pomocníky k opisování listin.

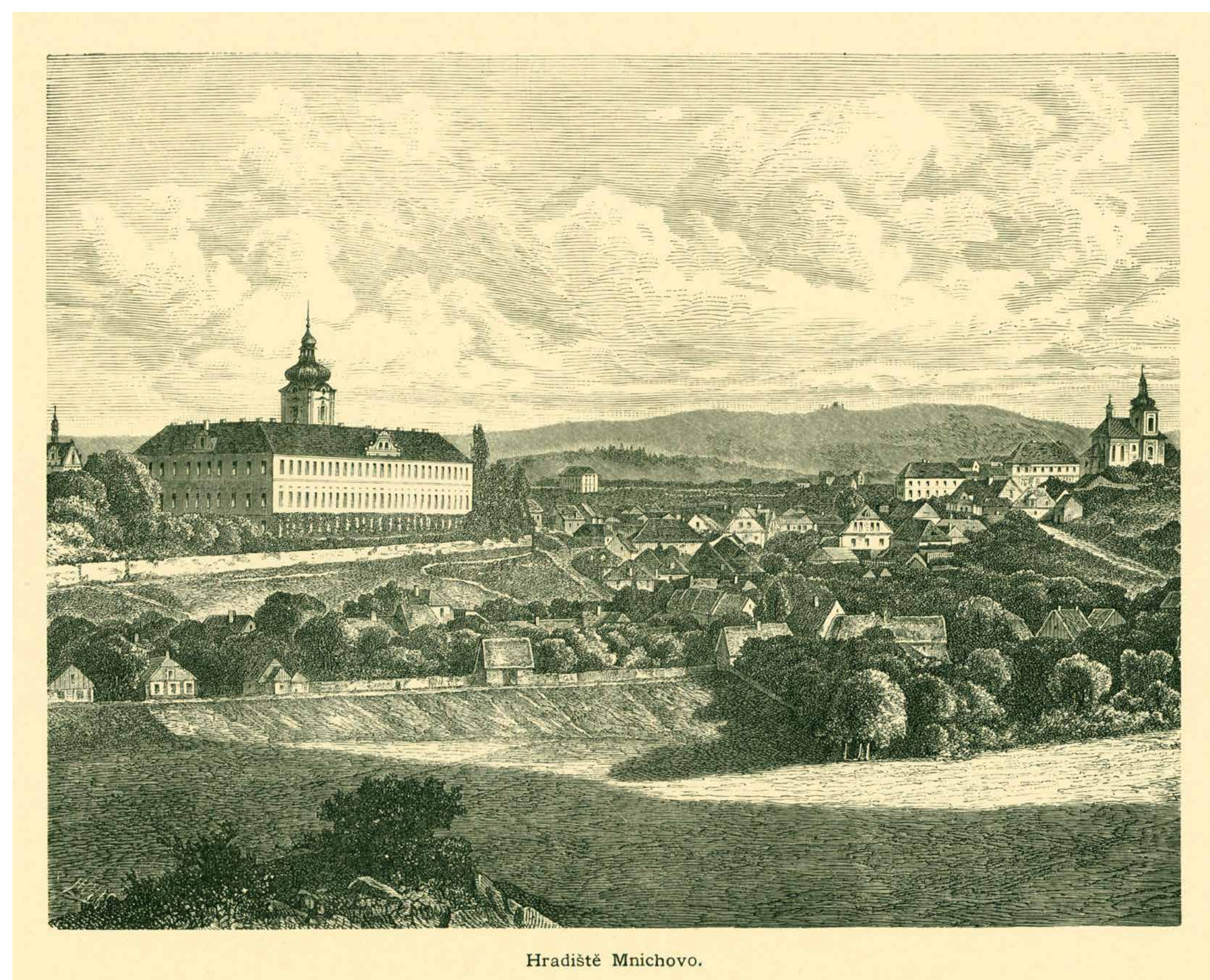

Valdštejnský palác v Praze, lavírovaná kresba tuší od neznámého autora. Zde byla uložena a prezentována část valdštejnských sbírek v Praze.

OSUD OSTATNÍCH VALDŠTEJNSKÝCH SBÍREK PO ROCE 1900

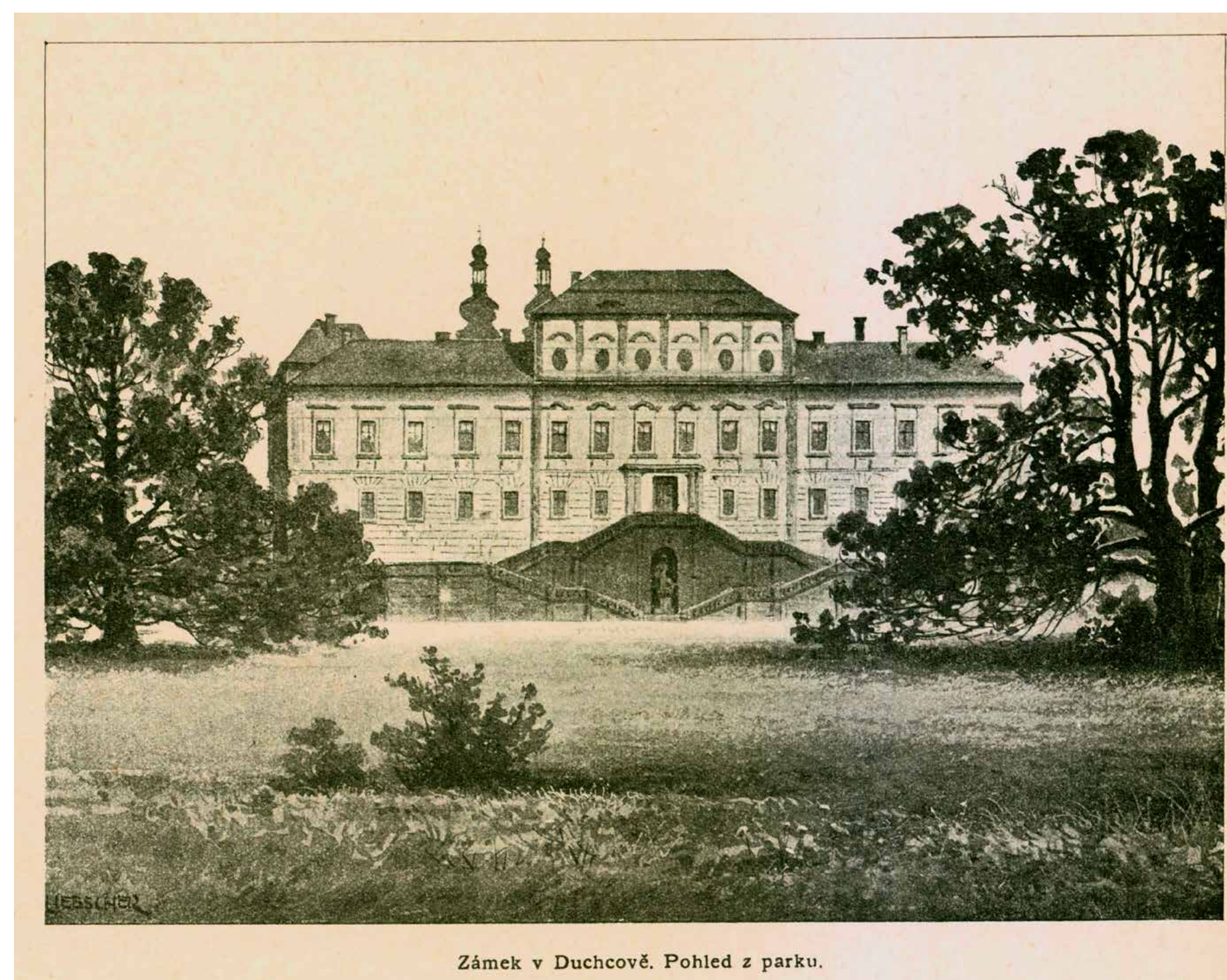
První valdštejnská sbírka, která opustila svoje původní stanoviště, byla sbírka duchcovská. Duchcov původně náležel jiné rodinné větvi, ale v roce 1901 přešel i tento majetek na větev mnichovohradištskou. Rodina Valdštejnů Duchcov prodala v roce 1920 českému státu a zde uchovávané starožitnosti rozšířily sbírky na Mnichově Hradišti. Valdštejnové byli k prodeji Duchcova dovedeni situací po pozemkové reformě výrazně redukující pozemkové vlastnictví šlechty. Pokud by si ponechali všechna stávající rodová sídla, byla by situace neudržitelná, neboť ostatní majetek byl po pozemkové reformě příliš finančně zatížen. Duchcovská kolekce obsahovala v té době především rozsáhlou knihovnu a také 400 uměleckých děl známých umělců jako Tizian,

Rubens, Cranach a další. Během tří týdnů tehdy musely být artefakty zabaleny a převezeny do Mnichova Hradiště. Finální stěhování čekalo většinu sbírkových předmětů po zestátnění valdštejnského majetku po roce 1948. Řadu předmětů převzalo Národní muzeum, část se přestěhovala do Náprstkova muzea, hudební nástroje putovaly do Muzea hudby, některá umělecká díla do Národní galerie. Část sbírek však stále spravuje Národní památkový ústav, a to na zámku Kozel a v Mnichově Hradišti. Na zámku v Mnichově Hradišti jsou dnes uloženy v počtu 26 kusů staré archeologické nálezy pravděpodobně z vykopávek z Pompejí a Herculanea. Na zámek Duchcov se naopak některé předměty z valdštejnské éry vrátily k prezentaci veřejnosti Národním památkovým ústavem.

Pohled na zámek Mnichovo Hradiště z knihy Augusta Sedláčka: Hrad, zámky a tvrze království Českého, 1905.

Pohled na zámek v Duchcově z knihy Augusta Sedláčka: Hrad, zámky a tvrze království Českého, 1905.

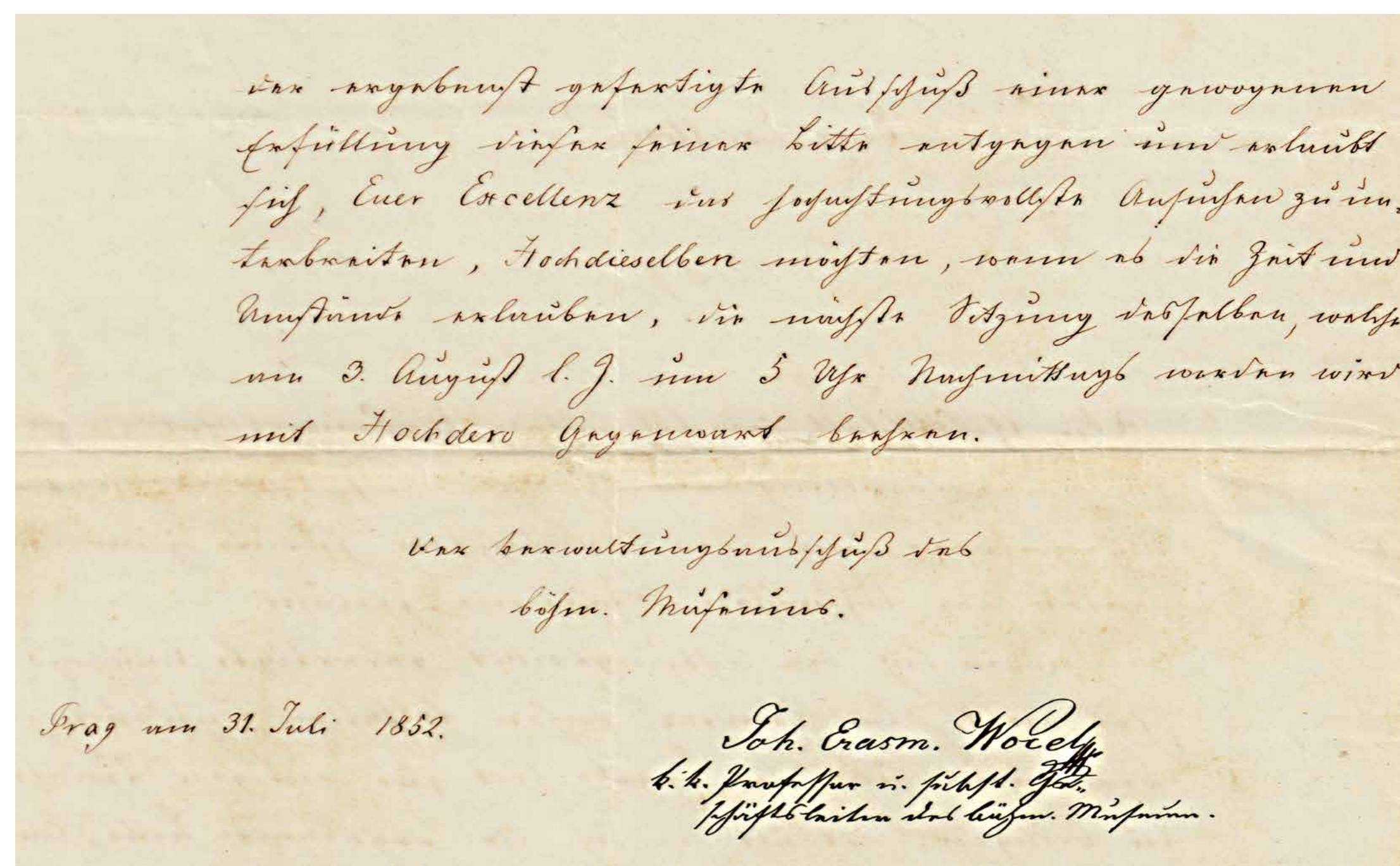
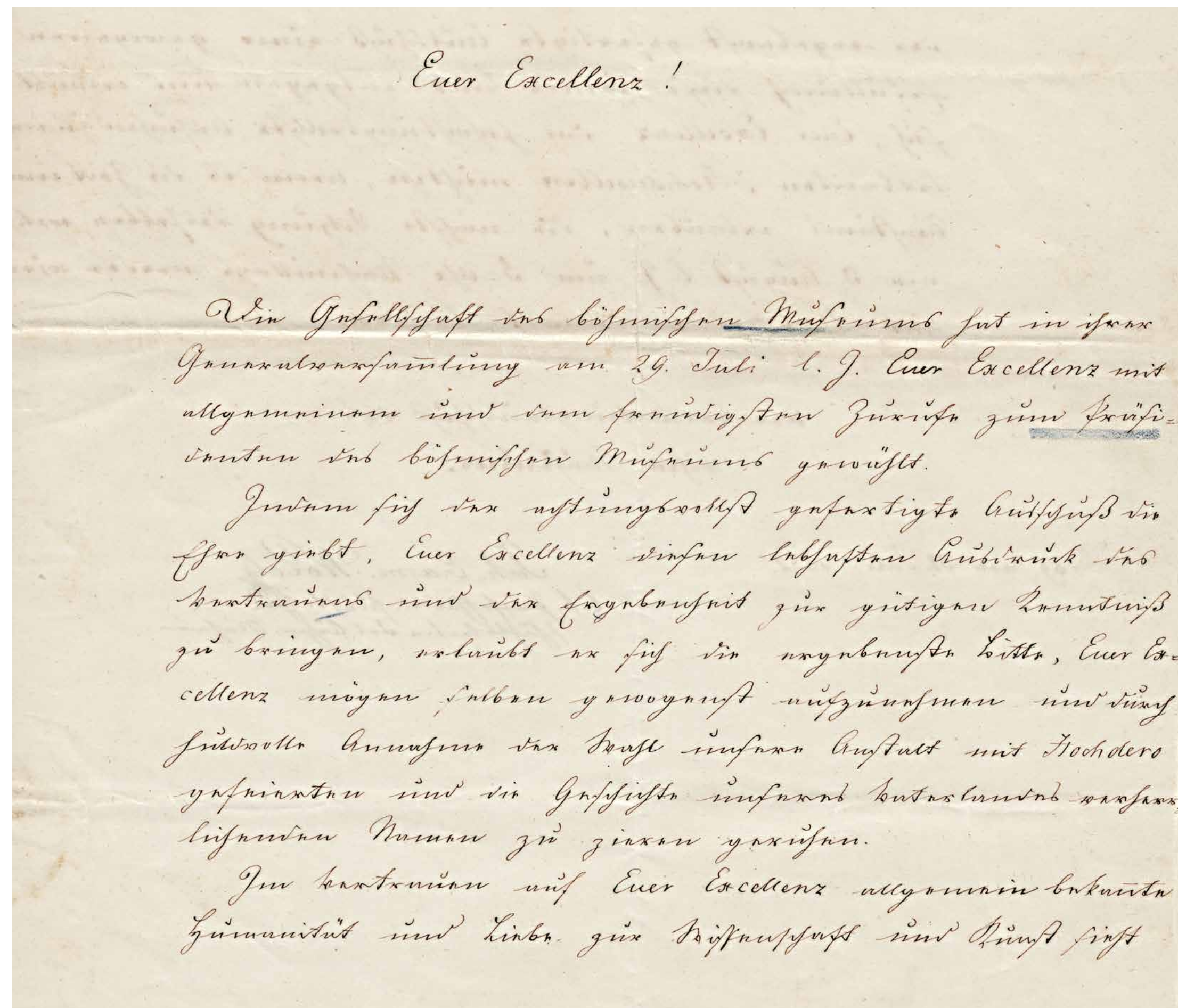
KRISTIÁN VINCENT Z VALDŠTEJNA-VARTENBERKA A JEHO ZÁLIBA VE STAROŽITNOSTECH

Kristián Vincent z Valdštejna-Vartenberka (1793–1858) byl zřejmě prvním iniciátorem průzkumů na Štáhlavsku. Jako významný představitel mnichovohradištské větve rodu Valdštejnů zastával během své kariéry velmi významné funkce komořího a tajného rady. V rámci svého kulturního života se však věnoval různým zálibám stejně jako další představitelé tehdejší šlechty. V jeho archivu se nachází doklady o osobní účasti např. na kostý-

movaných slavnostech (tzv. carouselech) či dokonce nákrese šermířského duelu z divadelního představení. Byl také členem různých spolků jako např. společnosti přátel chrámové hudby, spolku na podporu propuštěných vězňů nebo členem Jednoty pro podporu průmyslu v Čechách. Na svých panstvích podporoval již zmíněné průmyslové podnikání a také lesnictví.

Zemský hejtman hrabě Kristián Vincent z Valdštejna-Vartenberga v renesančním kostýmu na slavnostní kostýmované jždě pro císaře Františka Josefa, tisk z roku 1854.

Dopis Erazima Vocela Kristiánu Vincentovi z Valdštejna-Vartenberga, kde ho prosí o přijetí úřadu „presidenta Českého muzea“, 31. července 1852. SOA v Praze, z archivního fondu Rodinný archiv Valdštejnů, Mnichovo Hradiště, inv. č. 3374, sign. II-6/1/1-8, kar. 34, f. 232.

ŽIVOT „KVW“

Kristián Vincent z Valdštejna-Vartenberka (1794–1858) byl synem Arnošta Filipa Valdštejna (1764–1832) a Marie Antonie roz. Des Fours (1772–1813). Zajímavostí z jeho dětství je, že neměl jenom obvyklého hofmistra, ale navštěvoval také veřejnou školu, a jak k ní sám uvádí ve svých pamětech „byl brzy nejlepší kamarád s největšími uličníky.“ Už v roce 1808 vstoupil jako dobrovolník k „zeměbraně“, kde se začal učit důstojnické dovednosti. Jeho otec ale viděl Kristiánovo uplatnění spíše v diplomacii, a proto ho rok na to poslal zpět na studia. Významnou událostí jeho mládí byla návštěva císařovny Marie Luisy v Praze v roce 1812, kdy byl jedním z jejích jmenovaných pážat. Od vyhlášení války Napoleonovi v roce 1813 byl členem císařovy tzv. české osobní šlechtické gardy - „böhmische adelige Leibgarde“. Kristián Vincent zdědil panství Štáhlavy a Nebílovy včetně zámku Kozel, tehdy nazývaného jako „Waldschloss“, v červnu roku 1816 po svém prastrýci Janu Vojtěchu Černínu z Chudenic (1746–1816). Zámek Kozel se po jeho sňatku s Marií Thun-Hohensteinovou v roce 1817 stal Kristiánovým hlavním sídlem, a to minimálně až do roku 1824. Do svých pamětí si poznamenal, že léto každého roku trávil na štáhlavském panství, zimy pak pře-

vším ve Vídni, jen málo v Praze. Na Kozlu se mu také narodily některé z jeho dětí. V roce 1824 podle svých pamětí zdědil po svém dědovi Františku Antonínovi Des Fours značné dědictví, což mu pomohlo vyplatit tehdejší štáhlavské dluhy. Po smrti svého otce v roce 1832 zdědil hlavní rodinný majetek Mnichovo Hradiště. Hned v dalším roce, v roce 1833 se odehrála jedna z nejvýznamnějších událostí Kristiánova života – císařova návštěva na Mnichově Hradišti, kdy se Kristián Vincent stal hostitelem nejen rakouského císaře, ale také ruského cara a pruského korunního prince. Zajímavostí je, že v rámci setkání Kristián pozval své korunované hosty na prohlídku zříceniny hradu Valečov. V roce 1836 pak za organizaci tohoto setkání dostal Leopoldův řád. Kristián Vincent se v roce 1841 pokusil získat právo užívat titul vévoda po Albrechtu z Valdštejna, což byl jistě jeden ze silných impulsů, které ovlivnily jeho snahu o vybudování rodového archivu na zámku v Mnichově Hradišti. (Archiv se ze zámku přestěhoval až v roce 1998!) Pro svou rodovou větev se snažil také získat tzv. fideikomis, tedy možnost určovat předávání rodového majetku podle předem stanovené rodové posloupnosti. Zemřel na Štědrý den 1858 v Praze.

KRISTIÁN VINCENT Z VALDŠTEJNA A RODÍCÍ SE ARCHEOLOGIE

Jednou z Valdštejnových intelektuálních zálib byl zájem o starožitnosti. V tehdejších slovníku se jednalo o předměty univerzálně „starobylé“ a spadaly pod ně vedle uměleckých děl také – v dnešním pohledu – archeologické nálezy. Pokud si Kristián Vincent vedl v tomto směru nějaké osobní zápisky, tak se je bohužel nepodařilo dohledat. Pozdější badatel František Xaver Franc však zmiňuje, že už před jeho příchodem na zámek Kozel zde byla uložena sbírka starožitností, a to zřejmě právě od dob Kristiána Vincenta. Podle France dal hrabě také podnět ke „kopáním“ na hradě Lopata, který stojí nedaleko zámku Kozel.

O Kristiánově působení na poli historie a rodící se české archeologie tak nepřímým způsobem vypovídají především prameny oficiální povahy. Valdštejn se stal v červenci 1850 členem společnosti Českého muzea, po roce 1854 Muzea Království českého (tj. dnešního Národního muzea). V té době byly členy muzejního spolku i další významné šlechtické osobnosti s majetkem v západních Čechách, jako Alfred Windischgrätz nebo Klemens Metternich. O rok později, v roce 1851, svolal Jan

Erazim Vocel, jeden z průkopníků archeologie v Čechách, první schůzku obnoveného Archeologického muzejního sboru a další následovaly. Mezi účastníky byl již v té době hrabě z Valdštejna. Od roku 1852 byl Kristián Vincent členem tzv. „činných oudů“ a ještě téhož roku se stal prezidentem Společnosti Českého muzea. Ke zvolení se dochoval dopis z 31. července 1852 adresovaný Kristiánu Vincentovi od profesora Erazima Vocele, kde ho prosí, aby volbu přijal.

Valdštejnové podporovali muzeum také dary sbírkových předmětů. Mimo archeologický zájem darovali v roce 1822 herbář uherských rostlin. Na schůzce Archeologického sboru 27. listopadu 1852 pak sám Kristián Vincent daroval archeologickým a historickým sbírkám dnešního Národního muzea tři předměty – meč připisovaný Kryštofu Kolumbovi a dva kamenné erby Václava Budovce z Budova s českými nápisy ze zříceniny hradu Zásadka. Když hrabě z Valdštejna -Vartenberka v prosinci roku 1858 nenadále zemřel, byla jeho funkce prezidenta Muzea Království českého zmiňována ve výčtu jeho významných činností.

Oficiální portrét Kristiána Vincenta z Valdštejna-Vartenberga z roku 1836 od Johna Endera.

Kristián Vincent z Valdštejna-Vartenberka na skice, která sloužila jako studie pro některé další oficiální portréty. SOA v Praze, z archivního fondu Rodinný archiv Valdštejnů, Mnichovo Hradiště, inv. č. 3372, sign. II-5/IX-1, kar. 33, f. 3

Úmrtí oznámení z 1. ledna 1859 ke skonu Kristiána Vincenta z Valdštejna-Vartenberka, kde je zmíněn úřad „Präsidenten des böhmisch-ständisches Museums“.

 In der St. Raphaelskirche der Versorgungs- und Beschäftigungs-Anstalt für erwachsene Blinde in Böhmen wird Mittwoch den 5. Jänner 1859 um 10 Uhr Vormittags für
 Seine Excellenz den Hochgeborenen Herrn, Herrn
Christian Reichs-Grafen von Waldstein-Wartenberg,
 Sr. k. k. Apostolischen Majestät wirklichen geheimen Rathe und Kämmerer, Obersterblandvorschniders im Königreiche Böhmen, Großkreuzes des k. k. österreichischen Leopold-Ordens, Befähigter des Armees- und des k. böhmischen Garderegiments, Malteser-Ordensritter, Präsidenten des böhmisch-ständischen Museums, und des böhmischen Fortvereines, Protektors der Gräflicher Kleinkinderbewah-Anstalt, beiträgendem Mitgliede des Vereines und der Anstalt zur Versorgung und Beschäftigung erwachsener Blinden in Böhmen, Inhaber der 4. Prager bürgerl. Scharfschützen-Compagnie etc. etc., Befähigter der Herrschaften Münchengrätz, Weiß- und Hühnerwasser, Hirschberg, Neuperstein mit Dauba, Stahlan, Nebitan, Kozowitz und Westely in Böhmen, der Seniorats-Herrschaft Trebitsch in Mähren, der Herrschaften Boros-Sebes, Monyasa, Ravna und Szekesau in Ungarn etc.,
 der am 24. Dezember 1858 um 12 $\frac{1}{4}$ Uhr Nachts zu Prag im 65. Lebensjahre verschied,
 als unvergesslichen Wohlthäter der Anstalt,
 eine feierliche Trauer-Andacht abgehalten werden, wozu hiemit an alle verehrten Gönner, Wohlthäter und Vereinsmitglieder der Anstalt die geziemende Einladung ergeht.
 Prag, am 1. Jänner 1859.

 Von der Direction
 des Vereines und der Anstalt zur Versorgung und
 Beschäftigung erwachsener Blinden in Böhmen.

Druck von Fr. Hofmeister in Prag 1859.

ARNOŠT KAREL Z VALDŠTEJNA-VARTENBERKA JAKO BADATEL

Arnošt Karel z Valdštejna-Vartenberka (1849–1913) je v souvislosti s archeologií zmiňován především jako zaměstnavatel F. X. France a iniciátor jeho archeologické činnosti. V české historiografii se okrajově objevuje ještě v souvislosti s valdštejn-

skými sbírkami starožitností na rodových sídlech v Mnichově Hradišti, Kozlu či Valdštejnském paláci v Praze. Jeho osobní zapojení do průzkumů památek a jeho vlastní odborná publikační činnost se dosud připomínaly jen okrajově.

Štáhlavy, zámek Kozel. Pohled od severu. Foto NPÚ, R. Kodera, 2009.

ŽIVOT FRANCOVA „PANA HRABĚTE“

Arnošt Karel z Valdštejna se narodil 4. února 1849 v Praze, jeho matka zemřela několik dní po porodu. Absolvoval soukromou výuku a vyšší gymnázium v Praze. V mládí se věnoval vojenské kariéře. V roce 1866 vstoupil do armády jako podporučík a v roce 1891 pak dosáhl na hodnost rytmistra. V letech 1880 až 1883 a pak v roce 1901 se angažoval v politice a byl poslancem na českém zemském sněmu. Brzy začal projevovat osobní zájem o památky. Zabýval se historií, sbíral archiválie a staré tisky a zajímal se o archeologii. Byl třikrát ženatý, ale ze tří dětí, které se narodily z prvního manželství, se dospělosti dožila jen dcera Josefína. Okolo roku 1878 inicioval Francovy vykopávky a následně ho vybízel k psaní zpráv o jeho výzkumech, protože sám se též snažil publikovat. Arnošt Karel psal v němčině – např. v roce 1887 mu vyšel článek věno-

vaný jihotyrolskému hradu Runkelstein „Die Wigalois-Bilder im Sommerhause der Burg Rungelstein“ nebo v roce 1894 „Nachlese aus Runkelstein“. V časopise *Památky archeologické* v roce 1893 vyšla recenze na publikaci „Eine Gräberstätte bei Dauba“ (Pohřebiště u Dubé) od Arnošta Karla z Valdštejna. Samostatná publikace z téhož roku byla původně článkem zařazeným do staršího sborníku severočeského turistického klubu a zabývala se výzkumem kostrového pohřebiště z roku 1887 u městečka Dubé u České Lípy, kde byly nalezeny denáry krále Vratislava.

Valdštejnův příslib, že Francův spis vyjde tiskem, byl zásadním podnětem k sepsání prvního dílu *Štáhlauer Ausgrabungen*. Arnošt Karel psal a publikoval v němčině, proto očekával, že i Francova zpráva bude v němčině. Náklady však byly příliš vysoké. Mezi Arnoštem Karlem

Arnošt Karel z Valdštejna.

a F. X. Francem vyvrcholil odborný konflikt v období, kdy hrabě v rámci své společenské i vědecké pozice v kontextu rakousko-uherské společnosti věnoval některé zajímavé nálezy do vídeňského Přírodovědného muzea otevřeného slavnostně v roce 1889 samotným císařem Františkem Josefem. Valdštejn to však ve svém postavení chápal odlišně než Franc a byl velmi překvapen, když se jeho zaměstnanec, ale do určité míry také spřízněnc sdílející jeho vlastní zálibu v historii, rozhodl místo ve Valdštejnových službách opustit. Po Francově odchodu podporoval finančně výzkum hradiště ve Starém Plzenci, který byl zahájen v roce 1906. Dva roky před tím, v roce 1904, se ujal správy rodového majetku po svém otci Arnoštu Františkovi z Valdštejna a tím získal také další finanční prostředky, které mohl věnovat svým

zálibám. Výzkumy ve Starém Plzenci zpočátku vedl Josef Strnad z Plzně a poté Bohuslav Horák z Rokycan. Jako konzultant výzkumu byl zapojen také Josef Ladislav Píč. Arnošt Karel se v té době o dění spojené s okolím Kozlu a Štáhlavska živě zajímal. V *Plzeňských listech* z 6. 9. 1906 je zmíněno, že jako patron farního kostela ve Starém Plzenci nechal na své náklady provést opravu středověkých fresek malířem Gustavem Mikschem a p. Krisanem. Fresky byly odkryty jen rok před tím. Když Arnošt Karel v roce 1913 zemřel, štáhlavské panství po něm zdědil jeho bratr Adolf, který po první světové válce a pozemkové reformě daroval kozelskou sbírku Městskému historickému muzeu v Plzni.

Arnošt Karel z Valdštejna s manželkou Franciskou roz. Thun-Hohensteinovou, fotografie z roku 1873.

Štáhlavy, zámek Kozel. Průhled na nádvoří. Foto NPÚ, R. Kodera, 2009.

Doprovodná ilustrace z článku Arnošta Karla z Valdštejna: „Die Wigalois-Bilder im Sommerhause der Burg Rungelstein“, 1887.

FRANTIŠEK XAVER FRANC

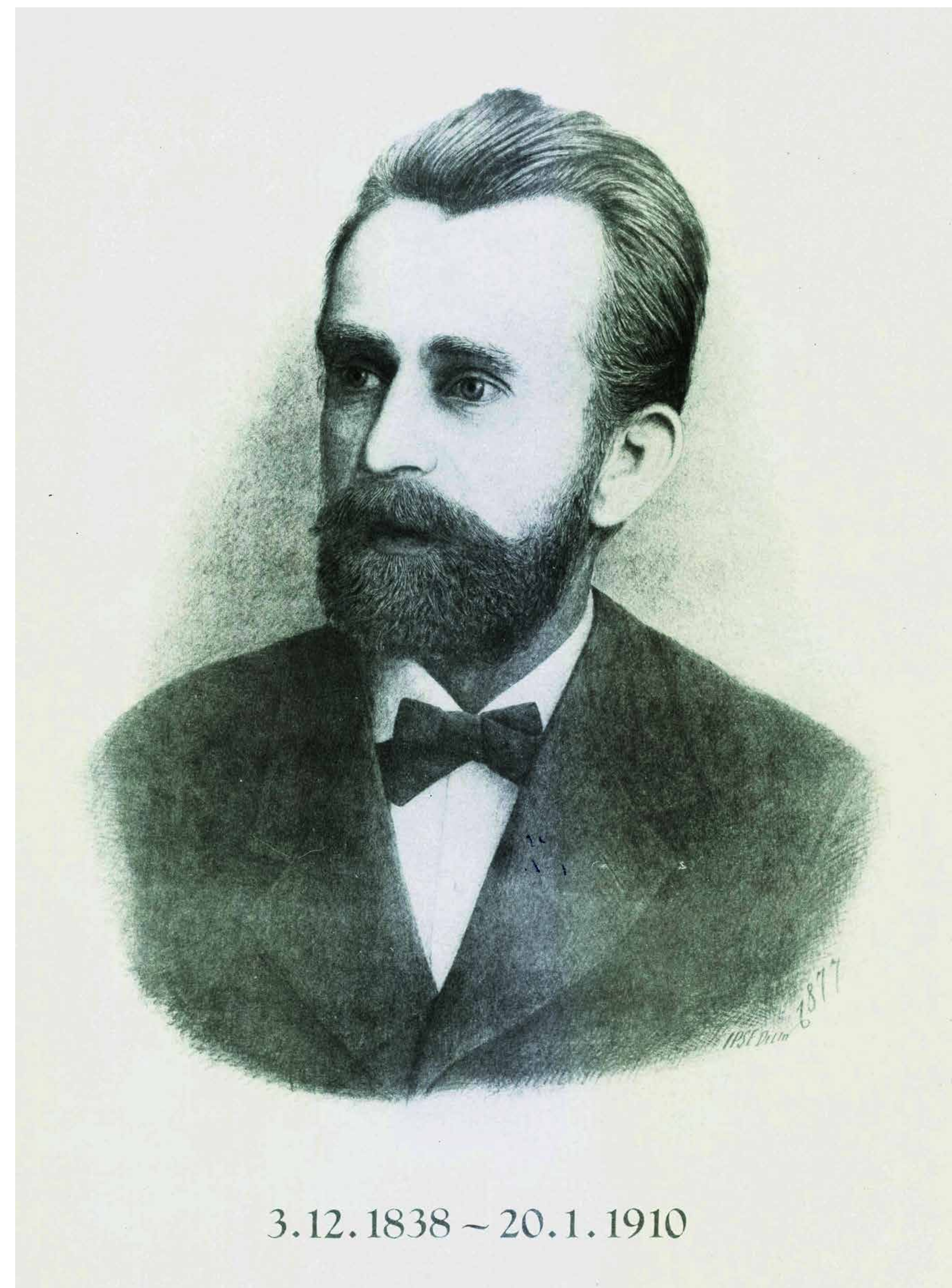
František Xaver Franz (1838–1910) přišel do štáhlavského polesí v roce 1871 jako „umělecký zahradník“ knížete Arnošta Karla z Valdštejna. Byl v mnoha ohledech autodidakt neboť v dětství osiřel a příbuzní ho dali po ukončení nejnižšího stupně tehdejšího školství vyučit zahradníkem. Měl však všestranné nadání a talent jak pro umění, tak i technické novinky. Věnoval se hudbě, kreslil, vyřezával, fotografoval v době, kdy celý fotografický proces byl ještě „v plenkách“. Již před příchodem na Kozel přispíval do různých odborných zahradnických časopisů či se velmi zaníceně věnoval včelařství, ke kterému také pravidelně publikoval.

V zámeckých zahradách i v širším okolí zámku zúročoval své zkušenosti z pražské Botanické zahrady, vídeňského Schönbrunnu a na zámku Hluboké. V zimních měsících na Kozlu si stěžoval, že „v zimě vlastně nemám co dělat“. Během několika let v novém působišti se začal zajímat o historii – např. napsal stručné dějiny hradu Lopaty. Ze svého zájmu i z iniciativy zámeckého pána se Franc začal věnovat hlouběji pro něj dosud neobvyklým útvarům, kterými byly pravěké mohyly u hájovny v Hájků u Štáhlav. Prostor byl upravován na park a během této činnosti je Franc v letech 1878 až 1882 podrobně zkoumal. Následovaly další lokality jako Milínov – Javor, Žákava – Svářeč, Sedlec – Hůrka, Štáhlavice, hrad Lopata a jeho bezprostřední okolí nebo Bzí.

Do výzkumů se nepouštěl zcela amatérsky bez předchozího studia. Navštěvo-

val historická muzea, vyhledával literaturu spojenou se „starožitnostmi“ a historií. Archeolog a historik Karel Sklenář, který se Francovi věnoval, zmiňuje, že Franc na svých studijních cestách po Evropě, které podporoval hrabě z Valdštejna k rozšíření Francových zahradnických dovedností, propadl „kouzlu pohanských starožitností“. Už během svého prvního výzkumu si Franc povšiml rozdílu mezi popisem mohyl v literatuře a skutečností, jak ji sám poznal. Ke svým výzkumům a nálezům tak začal připojovat podrobné kresby a popisy, jejichž pojetí i výpovědní hodnota předběhly svoji dobu. Snažil se každou lokalitu zaznamenat tak, aby bylo „možno každou mohylu znovu vystavět a nálezy tak v ní uložit, jak a v jaké poloze a hloubce se našly“.

Mimo podrobnou dokumentaci se snažil i se získanými artefakty dále pracovat. Očišťoval a slepoval keramické střepy, nechával odborně určovat lidské i zvířecí kosti, hledal zbytky po oxidacích kovů na povrchu předmětů. Celou sbírku pak pečlivě pořádal. Pokoušel se i o vlastní archeologické experimenty s keramikou a kovy. Na kozelském zámku strávil celkem 20 let. K jeho odchodu ze služby u hraběte Valdštejna přispěly jejich vzájemné spory vedené mimo jiné o sbírku, kterou Franc pořádal, ale fakticky patřila do majetku Valdštejnů. Velkým Francovým zklamáním byl hraběcí dar několika kozelských nálezů vídeňskému Přírodovědnému muzeu a od té doby se již chtěl věnovat jen zahradnické činnosti. Když se

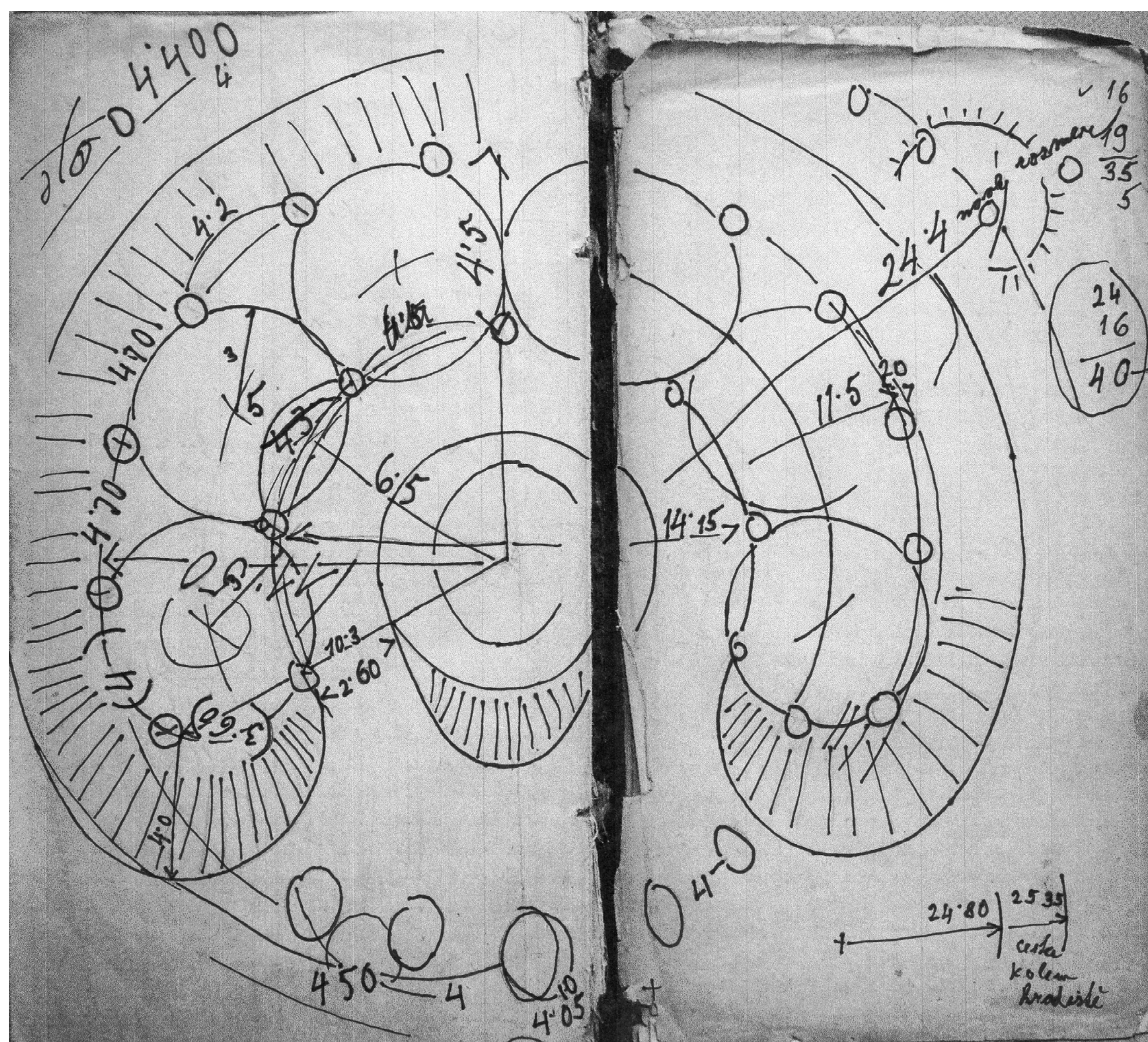

3.12.1838 – 20.1.1910

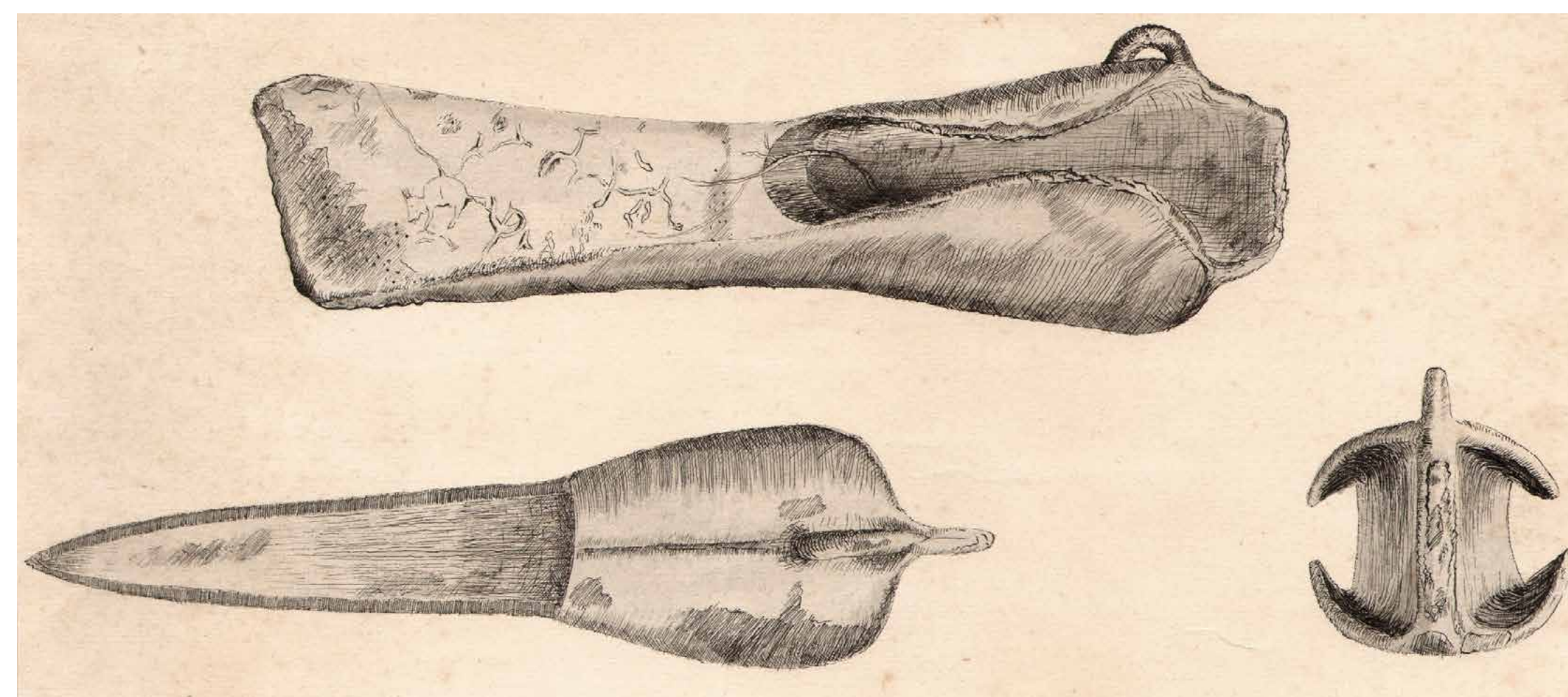
Autoportrét Františka Xavera France.

v roce 1892 uvolnilo místo po zesnulém prvním sekretáři plzeňského městského muzea, byl Franc osloven s nabídkou práce v muzeu převzít. V městském muzeu tak působil od roku 1893 až do roku 1904. Věnoval se terénním výzkumům, ale také pořádání a evidenci sbírek či konzervaci samotných předmětů. Ač byly některé jeho jednoduché konzervační metody pro keramické nádoby či militaria už následující generací odborníků zpochybňovány, vytvořil zde např. kvalitní katalog historických pušek. Během svých „muzeálních“ let dokončil také své stěžejní výzkumné zprávy *Štáhlauer Ausgrabungen* (1890) a *Přehled nalezišť v oblasti Mže, Radbuzy, Úhlavy a Klabavy* (1906), které tiskem vyšly až mnoho let po Francově smrti v roce 1988 zásluhou Věry Šaldové.

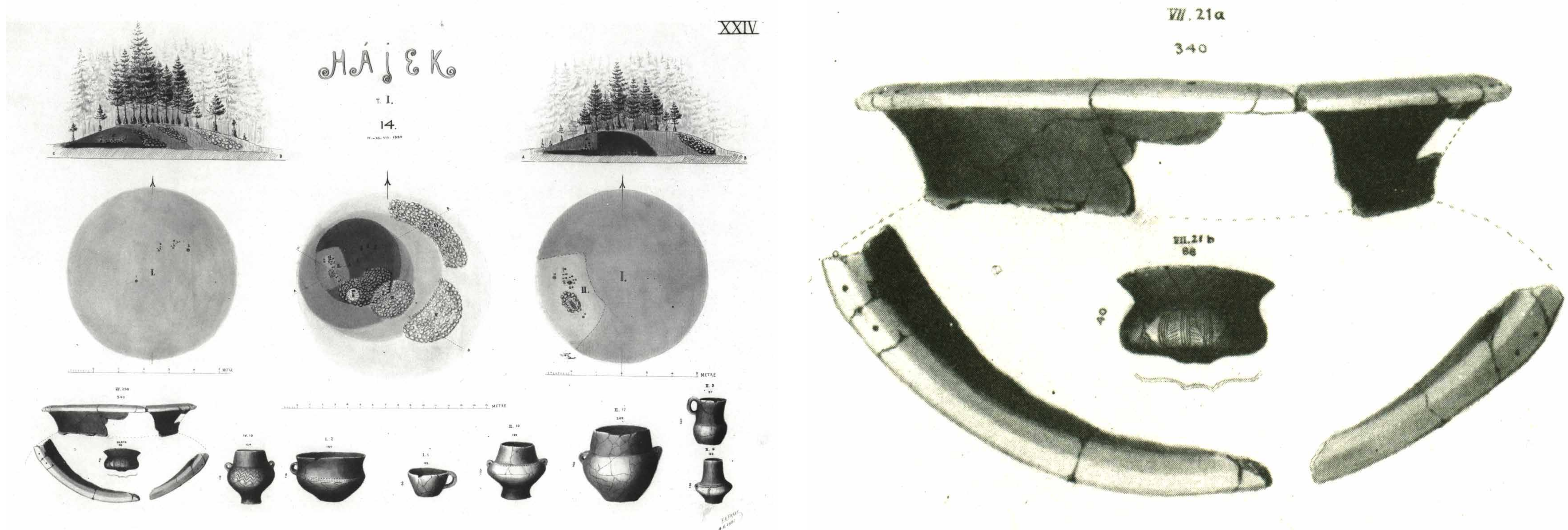
Na sklonku života byl Franc podle vzpomínek Fridolína Macháčka upoután na lůžko, avšak stále jasné mysli. Několik let po Francově smrti předal bratr někdejšího Francova urozeného zaměstnavatele Adolf Valdštejn kozelskou sbírku plzeňskému Městskému historickému muzeu. V roce 1920 se tak sbírky muzea rozrostly o 10 367 kusů původních Francových nálezů. Peripetie kolem Francova odborného odkazu však neustaly. Rukopisy nálezových zpráv, které za svého života předal Arnoštu Karlovi z Valdštejna a kuratoriu plzeňského muzea, se v té době považovaly za ztracené. Objevovány byly po částech na zámku v Doksech, v archivu v Mnichově Hradišti a v Plzni. Francův přínos české archeologii tak mohl být naplno doceněn veřejností až v roce 1988.

Pracovní nákres z terénu od Františka Xavera France.

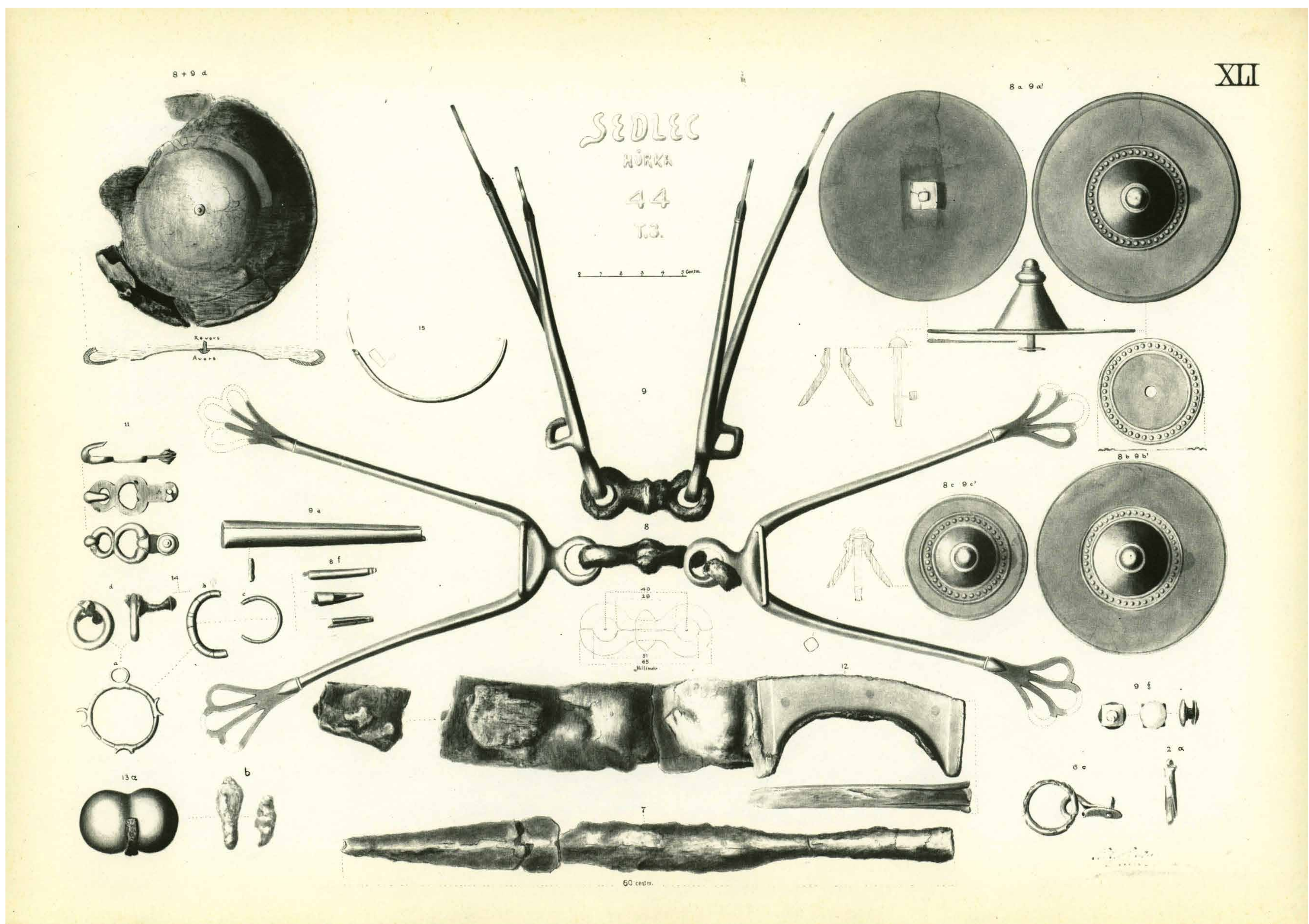
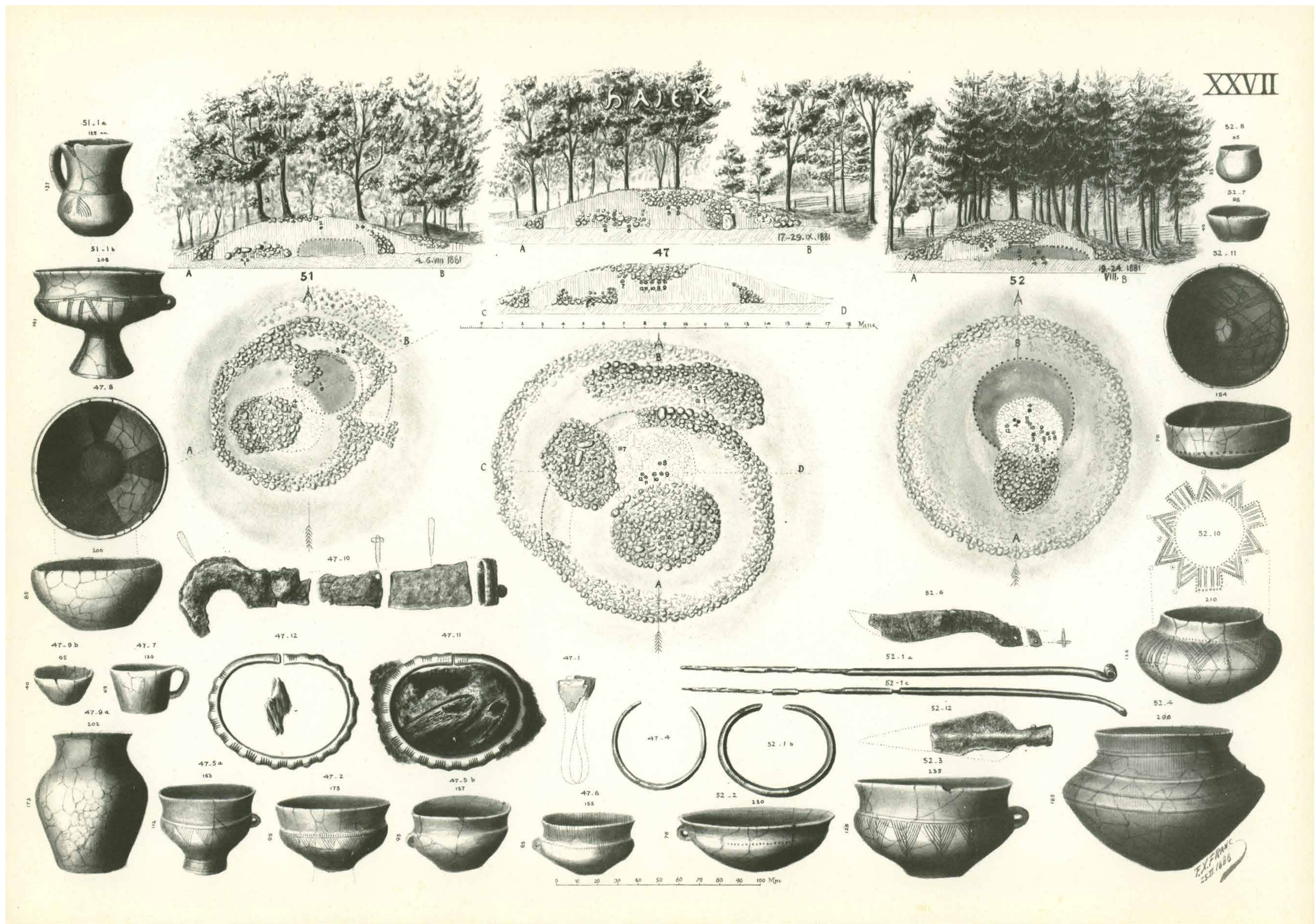
Původní verze kresebné studie Františka Xavera France k náhodnému nálezu sekery od Malé skály z roku 1879.

Nákresy k výzkumu v Hájku z Štáhlauer Ausgrabungen, 1890.

Skupinové foto od V. Röschla s Františkem Xaverem Francem (zcela vpravo) z roku 1901.
Ze sbírek Západočeského muzea v Plzni, p. o.

Dílčí cedule F. X. France obsahující dokumentaci k jednotlivým lokalitám.
Nejvýznamnější nálezy samy o sobě představují umělecké dílo.

KOZELSKÉ POLESÍ JAKO „KONZERVA“ DOCHOVANÝCH ARCHEOLOGICKÝCH PAMÁTEK

Zcela bez pochyby je na Štáhlavsku z pohledu archeologie nejvýznamnější rozsáhlé kozelské polesí. Na tomto vymezeném území jsou unikátně dochované archeologické památky z pravěku, středověku, ale i doklady o využívání krajiny v 19. století, jako jsou např. pozůstatky lesní úzkorozchodné železnice, alejí a dalších krajinářských úprav. Jelikož nechal v 16. století tehdejší vrchnost oblast, na které se nacházelo několik zaniklých vesnic, zalesnit a až doposud je oblast lesnický obhospodařována a chráněna před negativními vlivy zemědělské činnosti, došlo zejména ve formě terénních relikvů k zachování čitelného obrazu někdejší kulturní krajiny až do současnosti.

Patrně nejstarší archeologickou památkou a zároveň i nejdůležitější prozkoumanou lokalitou v kozelském polesí je výšinné sídliště z pozdní doby kamenné na vrcholu skalního suku, na němž byl později postaven středověký hrad Lopata. Archeologické výzkumy zde prováděl F. X. Franc v osmdesátých letech 19. století. Původní Francův zájem byl prozkoumat eneolitické sídliště tzv. chamské kultury (3200 – 2800 př. Kr.). Při odstraňování středověkých vrstev ho však pozůstatky po zaniklém hradu zaujaly natolik, že se jej rozhodl zdokumentovat a zhodnotit se stejnou pečlivostí jako lokality pravěké. Takto důkladně zdokumentovaná středověká památka v počátcích archeologie představuje spíše výjimku.

O něco mladší než eneolitická sídliště jsou v kozelském polesí dochované mohylníky z doby bronzové. F. X. Franc zkoumal v letech 1888–1894 mohylník „Na Hájku“. Prozkoumal zde všech 91 mohyl náležejících částečně mohylové kultuře (1500 – 1300 př. Kr.) a z části kultuře milavečské (1200 – 900 př. Kr.). Některé mohyly obsahovaly více kamenných konstrukcí s několika hroby. V některých případech byly hroby tvořeny dodatečně zapuštěným nádob s milodary a popelem do vrcholku starší mohyly.

Samostatnou kategorií památek v kozelském polesí jsou zaniklé středověké lokality, tj. vyjma hradu Lopaty i několik tvrzišť a zaniklých vesnic. Zřejmě nejdetailněji byla zkoumána ves s tvrzí Dolní Neslívky. Když roku 1888 zahájil F. X. Franc zkoumání pravěkých nalezišť, přistoupil v jejich rámci k pokusné sondáži malého hradiště „Kostelíček“. Netušil, že podniká první z výzkumů tvrže nejen v Čechách, ale patrně i v Evropě. Křížovou sondou, která je na pahorku doposud patrná, doložil, že tvrz tvořila věžová stavba dřevohlinité konstrukce bez zděných konstrukcí. Po Francovi se v moderních dějinách archeologie vsí a tvrzišti v Neslívkách, jakožto i dalším středověkým lokalitám v kozelském polesí, věnovali Jan Anderle a Vladimír Švábek ve druhé polovině 20. století, kdy zde provedli podrobnou terénní dokumentaci.

Vyjma pravěkých a středověkých památek se v kozelském polesí vyskytují různé technické či jiné památky z 19. století, které v době hraběte Valdštejna a F. X. France nejen že nebyly považovány za „pamětihodnosti“, ale sloužily svému účelu. Jedná se o různé milře, lomy, nebo lesní železnici, která se napojovala na trať Nezvěstice–Mirošov v údolí pod hradem Lopatou. Dalším příkladem mohou být jezdecké cesty (tzv. reitsteig), které sloužily k panským vyjíždkám ze zámku Kozel. Tyto tehdy zcela běžné provozní objekty či zařízení jsou již v současnosti považovány za archeologické památky (tzv. archeologie modernity).

Barvínek menší (*Vinica minor*) často indikuje místa, kde v minulosti probíhaly lidské aktivity, zejména osídlení. Foto NPÚ, Filip Kasl, 2020.

Úvozy v terénu jsou pozůstatky původních cest. Foto NPÚ, Filip Kasl, 2020.

Pozůstatek prokopané mohyly na lokalitě Hádek. Foto NPÚ, Filip Kasl, 2020.

Základy středověké tvrže Mydlná. Foto NPÚ, Filip Kasl, 2020.

Pozůstatek po železničním náspu lesní úzkokolejky. Foto NPÚ, Filip Kasl, 2020.

ŠTÁHLAVSKO JAKO UČEBNICE ARCHEOLOGIE

Unikátně dochované archeologické památky na Štáhlavsku mohou rovněž posloužit jako jakási učebnice vývoje oboru archeologie. Na jednotlivých lokalitách tak lze také demonstrovat i různé přístupy k výzkumu a přiblížit vývoj oboru archeologie v minulosti.

V počátcích archeologie se zájem badatelů obracel k mohylám jakožto pohřebišťům dávných předků. Vlastní výzkum se příliš nelišil od obvyčejného vykradení hrobu. Byla prokopána šachtice do pohřební komory a byly odebrány vzácné předměty, které většinou končily v kabinetech kuriozit. F. X. Franc, který pečlivostí své dokumentace předběhl dobu, nebyl jediným, kdo v té době „zkoumal“ zdejší mohyly. Mohylníky tak byly porušovány jak zloději (a to již od pravěku), tak různými amatérskými badateli, kteří však žádnou dokumentaci neprováděli, a proto v současnosti nevíme nic o okolnostech těchto výzkumů. Příkladem může být mohylník Hádky, který byl již částečně rozkopán před příchodem F. X. France.

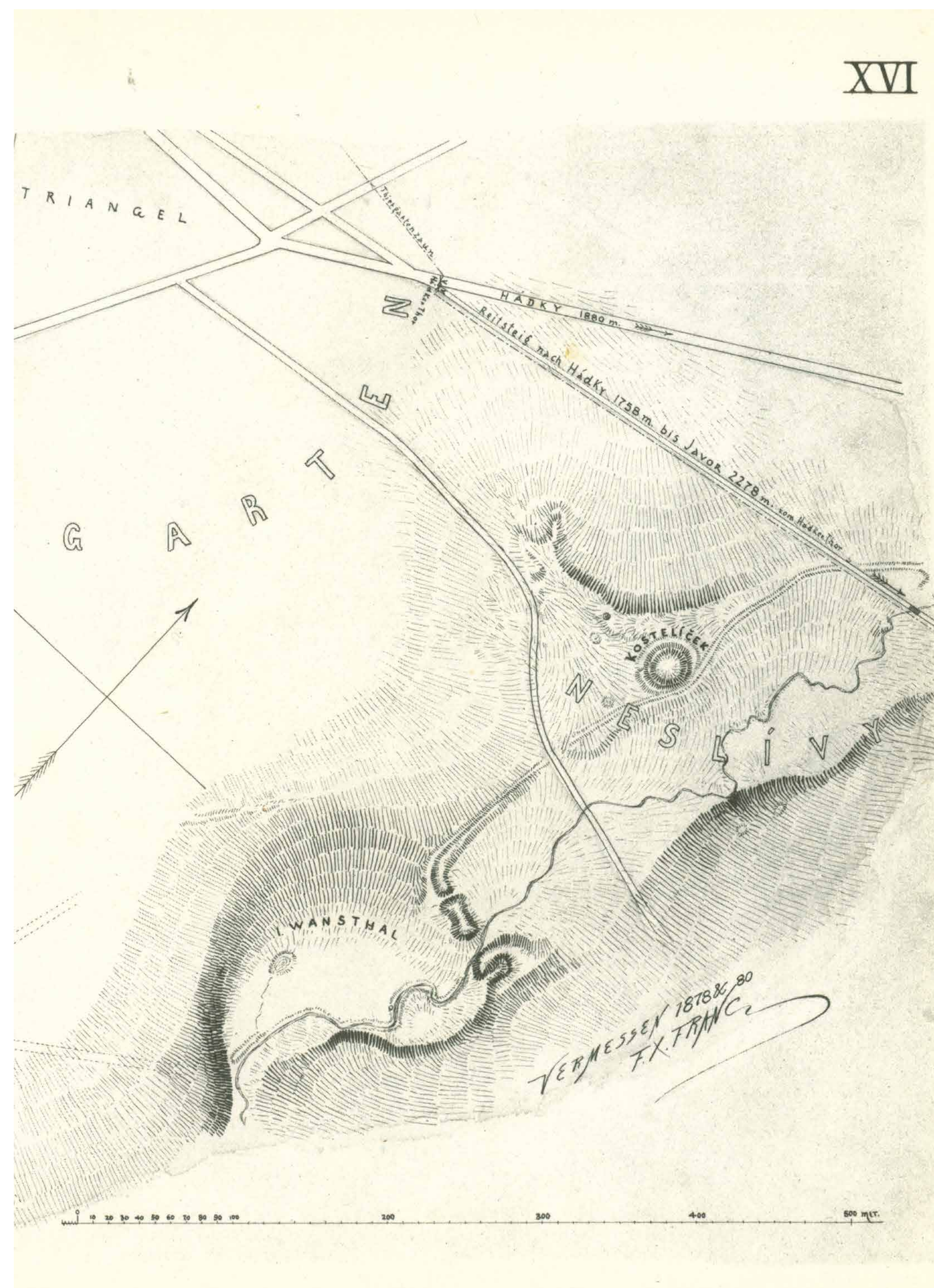
Na příkladu hradišť lze demonstrovat posun ve vývoji archeologie, neboť se jedná o natolik rozsáhlé lokality, že je nebylo možné celé prokopat a získat tak jednoduše cenné nálezy. V případě hradišť již museli tehdejší archeologové tyto lokality zaměřit, zakreslit a vyvinout metody, která místa zkoumat, aby získali nejen zajímavé nálezy, ale nyní i informace například o tom, jak se hradiště stavěla či kým byla osídlena. Příkladem zkoumaného hradiště nedaleko Štáhlav je Hůrka nad Starým Plzencem, kde na přelomu 19. a 20. století probíhaly výzkumy přemyslovského hradiště a několika zaniklých raně středověkých kostelů.

Zejména ve druhé polovině 20. století začíná mezi archeology zájem o památky z vrcholného středověku, jako jsou hrady, tvrze nebo zaniklé středověké vesnice. Na příkladu výzkumů zaniklých středověkých vesnic s dochovanými pozůstatky tvrzí v kozelském polesí (Dolní Neslívky, Javor nebo Mydlná) lze pozorovat stále častější využívání různých nedestruktivních metod, které nevyžadují klasický terénní výzkum. Rozvíjí se zejména geodeticko-topografický průzkum či využívání mikrosondáží na lokalitách.

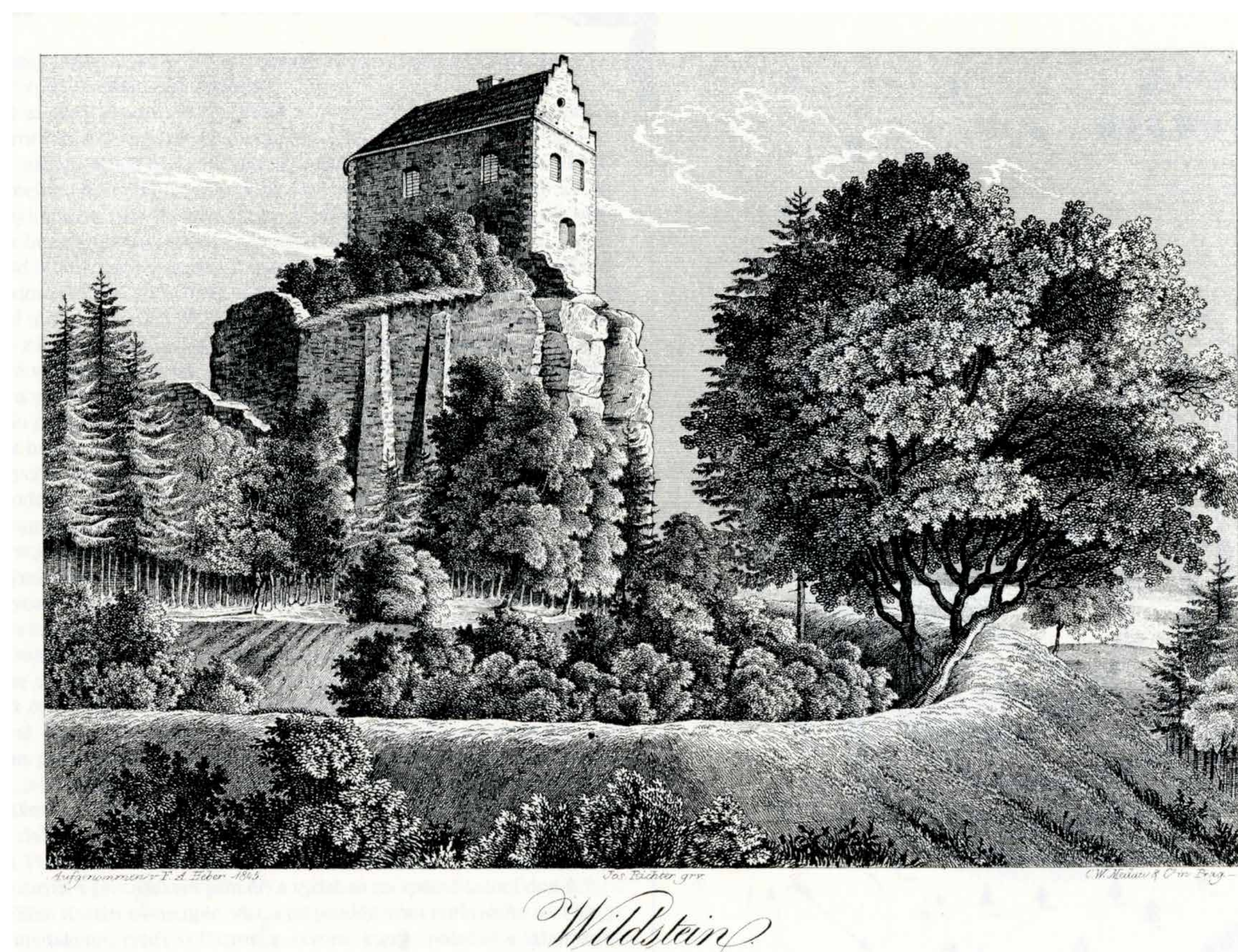
V závěru 20. století se do zorného úhlu archeologů dostávají i do té doby opomíjené památky po lidských aktivitách, jako jsou například sejpy (doklad o rýžování zlata), milíře (doklad výroby dřevěného uhlí) či úvozy (pozůstatky starých cest). Podobných často v minulosti opomíjených památek se v kozelském polesí vyskytuje celá řada. K dokumentaci těchto antropogenních objektů byly využívány v té době stále dostupnější stanice GPS.

V dnešní době se v archeologii používají nejmodernější metody, ať už jsou to různá geofyzikální měření v terénu, letecká fotografie nebo letecké laserové snímky (LLS také LIDAR – LIGHT Detection And Ranging, tj. metody tvorby trojrozměrného modelu zemského povrchu). Touto metodou je možné zdokumentovat objekty pouhým okem v terénu již neznatelné. Lze tak zobrazit jak vybrané krajinné celky, tak jednotlivé lokality, kde se zobrazí zdánlivě už v terénu neexistující objekty. Tímto způsobem bylo zdokumentováno i celé kozelské polesí.

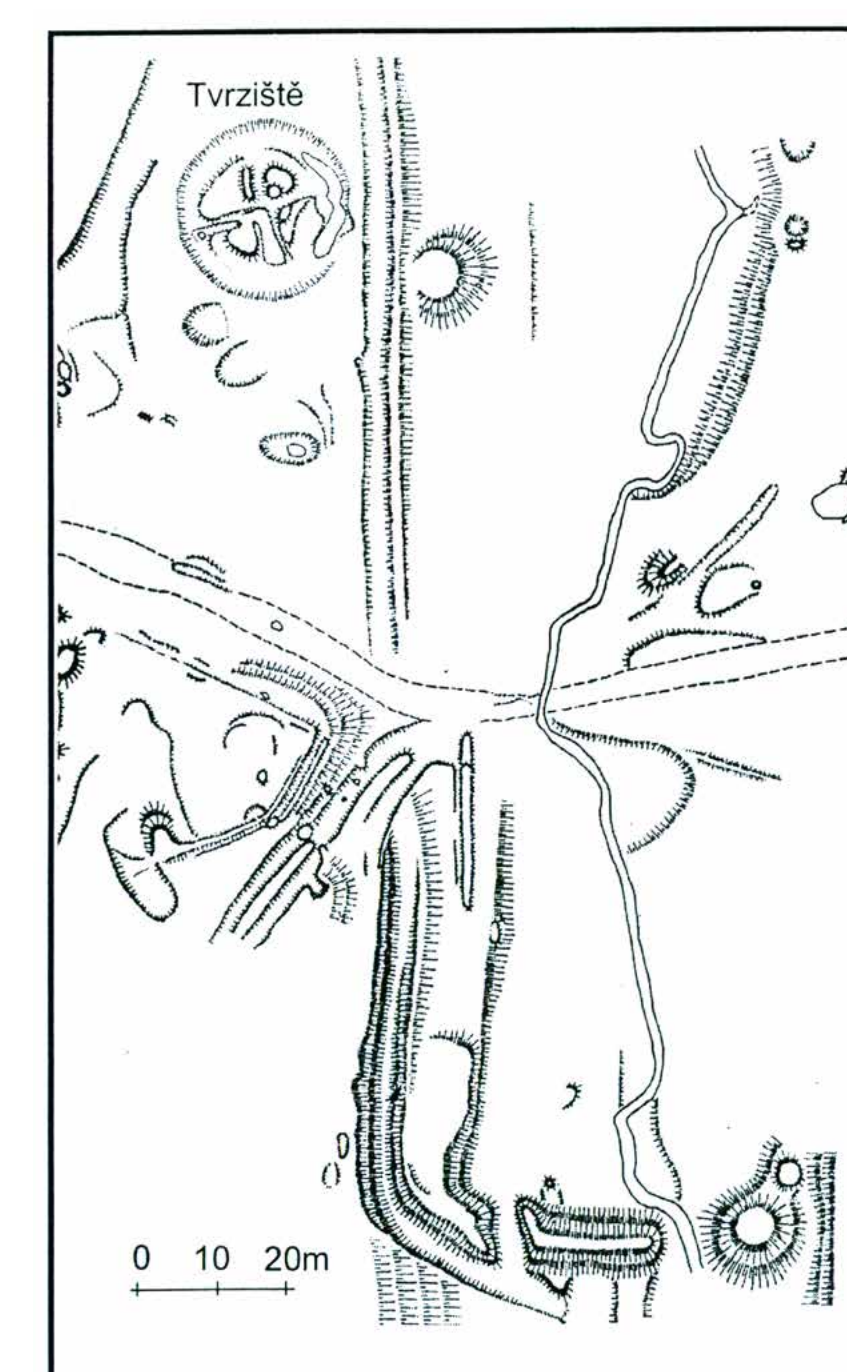
Terénní relikty na zaniklých středověkých vesnicích Horní a Dolní Neslívky, zobrazené v různých obdobích na základě odlišných dokumentačních metod

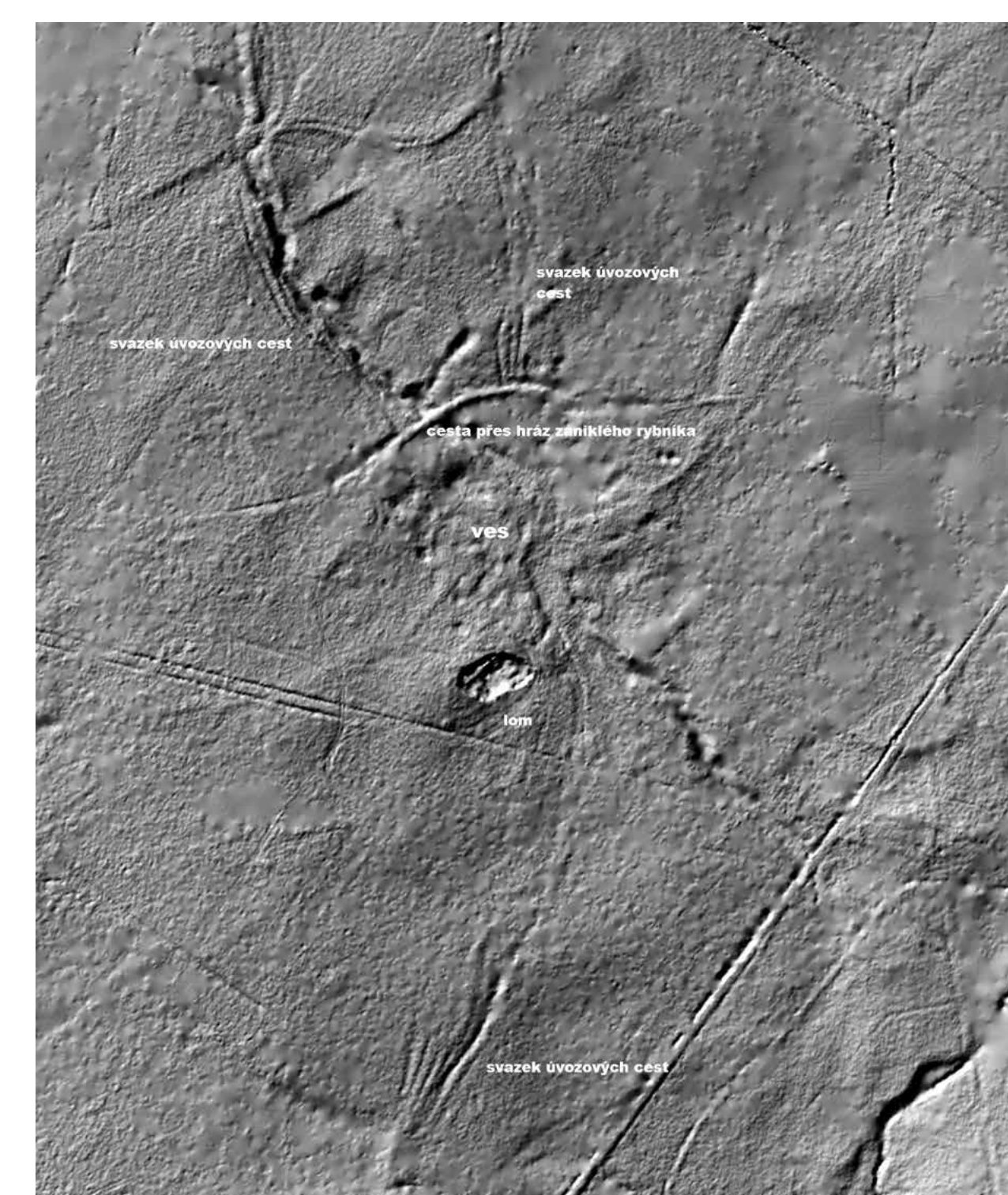
Dolní Neslívky na mapě F. X. France, závěr 19. století.

Hrad Vlčejn. V době hraběte Valdštejna byl hradní donjon přebudován na romantický „altán“.

Dolní Neslívky na plánu J. Anderleho a V. Švábka, 80. léta 20. stol..

Horní Neslívky na snímku dat LLS zpracovaném O. Malinou a P. Sokolem, 2014.

Bronzové kopí nalezené F. X. Francem v lokalitě Štáhlavy-Hájek. Foto ZČM, I. Michnerová.

Keramická mísa na nožce nalezená F. X. Francem v lokalitě Dýšina – Nová Huť. Foto ZČM, I. Michnerová.

Bronzové srdčité závěšky nalezené F. X. Francem v lokalitě Všekary – Hustá léč. Foto ZČM, I. Michnerová.

Bronzový mečik nalezený F. X. Francem v lokalitě Žákava-Svářeč. Foto ZČM, I. Michnerová.

Bronzový náhrdelník nalezený F. X. Francem v lokalitě Plzeň – Nová Hospoda. Foto ZČM, I. Michnerová.

Bronzová sekera nalezená F. X. Francem v lokalitě Milínov-Javor. Foto ZČM, I. Michnerová.

Výstavu

Valdštejnové a počátky archeologie na štáhlavském panství

připravil Národní památkový ústav, ÚOP v Plzni
ve spolupráci se Západočeským muzeem v Plzni.

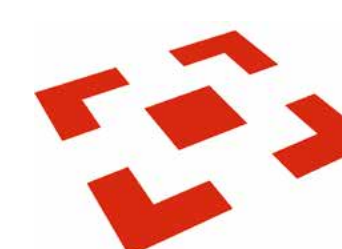
Autoři: Veronika Pilná, Filip Kasl, Veronika Jichová

Spolupráce: Jaroslava Kováčová, Karel Matásek

Poděkování: Alena Kernalová (SOA Praha), Jiří Orna (ZČM), Robert Trnka (ČAS)

Grafické zpracování, tisková příprava: Radovan Kodera

Tisk: Ondřej Burda

**NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV**

Literatura:

ALTMAN, Jakub: *Zámek v Mnichově Hradišti od konfiskace po zpřístupnění*. Praha, Jivina, 2015. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze.

BATĚK, Jaroslav: *Z dějin Štáhlav*. Blovice: Okresní muzeum v Blovicích, 1967.

FRANC, Fratišek Xaver; ŠALDOVÁ, Věra ed.: *Štáhlauer Ausgrabungen: přehled nalezišť v oblasti Mže, Radbuzy, Úhlavy a Klabavy*. Praha: Archeologický ústav ČSAV, 1988.

GOLL, Jaroslav: František Palacký. *Český časopis historický*. 1898, roč. 4, s. 211-279.

HANUŠ, Josef: *Národní museum a naše obrození k stoletému jubileu založení musea. Kniha druhá, Založení vlasteneckého musea v Čechách a jeho vývoj do konce doby Šternberkovy (1818-1841)*. Praha: Národní muzeum, 1923.

HORÁK, Bohumil: Hradiště Plzeňské. *Památky archaeologické a místopisné*. 1908, díl 23, seš. 3, sl. 161-166.

Karl, Kronprinz von Württemberg. *Illustrierte Zeitung*. 1845, Bd. 4, No. 102, s. [385]-386.

JÍLKOVÁ, Eva; RYBOVÁ, Alena; ŠALDOVÁ, Věra: Mohylové pohřebiště na Hájku u Štáhlav, okres Plzeň. *Památky archeologické*. 1959, roč. 50, č. 1, s. 54-119.

JOHN, Jan: Výsledky průzkumu suťového kužele pod hradem Lopata. In *Jižní Plzeňsko*. 2007, sv. 5, s. 83-92.

KODERA, Pavel: Mapy panství Štáhlavy a Nebílovy – málo známý pramen k poznání sídel a krajiny jižního Plzeňska v 18. století. In *Minulostí západního českého kraje*. 2007, sv. 42/2, s. 569-586.

KOLÁŘ, Martin: Památky na Plzeňsku. *Památky archaeologické a místopisné*. 1868-1869, díl 8, seš. 6, sl. 417-424.

KONDELÍK, Michal: *Archeologie v západních Čechách do roku 1950*. Plzeň, 2012. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni.

MACKŮ, Pavel; PILNÁ, Veronika: Vrcholně středověký nánosník z mobiliárního fondu státního zámku Kozel jako příklad prvních archeologických výzkumů a možnosti jeho interpretace. *Archaeologia historica*. 2020, roč. 45, č. 1, s. 391-402.

MACHÁČEK, Fridolin: Korespondence F. X. France s A. V. Šemberou. In *Sborník Městského historického musea císaře a krále Františka Josefa I. v Plzni*. 1911, roč. 2, s. 9-20.

MACHÁČEK, Fridolin: Městské historické museum v Plzni, jeho vývoj a jeho úkoly. In *Sborník Městského historického musea císaře a krále Františka Josefa I. v Plzni*. 1909, roč. 1, s. [3]-45.

MACHÁČEK, Fridolin: Městské historické museum a městský archiv roku 1911-1925. In *Sborník Městského historického musea v Plzni*. 1924-1925, sv. 9, s. 1-57. *Památky archaeologické a místopisné*. 1893, díl 16.

RANDOVÁ, Jana: František Xaver Franc: Život a dílo. In *Archeologie západních Čech*. 2010, sv. 1, s. 5-7.

SKLENÁŘ, Karel: *Archeologie a pohanský věk: příběhy z dětských let archeologické vědy*. Praha: Academia, 2000.

SOMMER, Johann Gottfried: *Das Königreich Böhmen. Band 6, Pilsner Kreis*. Prag: in der J. G. Calve'schen Buchhandlung, 1838.

ŠMEJDA, Ladislav: Přehled korespondence F. X. France (1838-1910). In *Archeologie západních Čech*. 2010, sv. 1, s. 114-124.

WALDSTEIN, Ernst Karl von: Die Wigalois-Bilder im Sommerhause der Burg Rungelstein. *Mitteilungen der K. K. Zentral-Kommission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale*. 1887, Jg. 13, s. 159-165.

WALDSTEIN, Ernst Karl von: Nachlese aus Runkelstein. *Mitteilungen der K. K. Zentral-Kommission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale*. 1894, Jg. 20, s. 1-7.

VELKOVÁ, Alice: *Krutá vrchnost, ubozí poddaní?* Praha: Historický ústav, 2009. *Welt Blatt*, 15. 2. 1895.

Wiener Zeitung, 28. 12. 1888.

ZAP, Karel Vladislav: Jednání a činnost archaeologického odboru Českého Museum. In *Památky archaeologické a místopisné*. 1854, díl 1, seš. 1, s. 42-46.1, seš. 1, s. 42-46.

Prameny:

Státní oblastní archiv v Praze, fond Velkostatek Štáhlavy, i. č. 452, kart. 64

Státní oblastní archiv v Praze, fond Mnichovo Hradiště, RAV, inv. č. 3372, sign II-5IX-1, kar 33, f 3 (Paměti Kristiána Vincenta z Valdštejna-Vartenberka)

Státní oblastní archiv v Praze, fond Mnichovo Hradiště, RAV, inv. č. 3375, sign. II-6/I/1-8, kar. 34, f. 232v a 232r (Dopis E. Vocela)

Západočeské muzeum v Plzni, fotoarchiv